

~~DS~~

Zasobów

magazynowych

Miejskiej Szkoły Publicznej
Im. LUBOMIŁA WŁADYSKIEGO
W ŁODZI

48646 21.1. 1959 r.

Towarzystwa Kredytowe Miejskie
w Królestwie Polskim i Cesarstwie Rosyjskiem

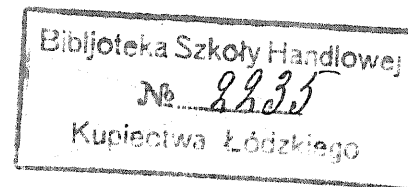
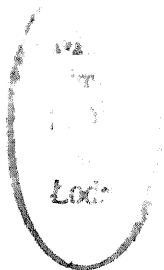
w latach 1906 — 1909.

332

WARSZAWA.

Skład główny u Gebethnera i Wolffa w Warszawie.

Opracowanie niniejsze pozostaje w związku z szeregiem prac statystycznych, drukowanych ostatnimi laty w Przeglądzie Górniczo-Hutniczym, w Przeglądzie Technicznym i w Przełomie w języku polskim, jakoteż w Wiestniku Finansow, Torgowli i Promyszlennosci, Russkom Ekonomiczeskom Obozrieni i w Wiestniku Centralnawo Banka w języku rosyjskim, a omawiających sprawy przemysłu i kredytu na obszarze państwa rosyjskiego ze szczególnem uwzględnieniem Królestwa Polskiego, Litwy i Rusi.

Celem prac tych jest gromadzenie materiału dla studium porównawczego o rozwoju spółdzielczej i kapitalistycznej organizacji pracy w krajach naszych, jakoteż dla teoretycznej oceny stanowiska przynależnego kooperacji w rządzie zasadniczych czynników gospodarstwa społecznego. Ogólny pogląd na wzmiankowane zagadnienia naszkicowany został we wstępie do pracy „Społecznowładztwo w Królestwie Polskiem, na Litwie i Rusi” w zeszycie 3-im „Przełomu” za rok 1911. Omawiany w obecnej broszurce temat o spółdzielczym kredycie miejskim długoterminowym był już przedmiotem opracowania, drukowanego w zeszytach 37—39 Przeglądu Technicznego w 1908 roku. Mamy zatem przed sobą materiał statystyczny z dwu lat: z 1906 i 1909, co daje nam możliwość wyprowadzenia wniosków o ewolucyi spraw kredytowych w okresie trzechletnim. W podobnym zakresie rozwój akcyjnego i spółdzielczego kredytu hipotecznego ziemskiego opracowany został na łamach Wiestnika Centralnawo Banka (zeszyty 2—6 1911 roku).

W załączonych dwu tablicach zgromadzony został cały materiał statystyczny w postaci bilansów i rocznych rachunków zysków i strat 31 miejskich towarzystw kredytowych, które działały w roku wzmiankowanym na całym obszarze Imperyum. Jakkolwiek w piśmiennictwie rosyjskiem i niemieckiem istnieją wydawnictwa, ogłaszające coroczne bilanse instytucyj kredytowych w Rosyi, są one jednak opracowane nie podług szematu, potrzebnego dla zastosowanej tutaj metody porównawczej. Z tego powodu materiał liczbowy zmuszony byłem czerpać ze sprawozdań oryginalnych; w kilku, zresztą nielicznych, wypadkach, kiedy sprawozdanie nie detalizuje dosyć szczegółowo ogólnych sum zysków i strat, podaję liczby przybliżone.

Wzrost działalności towarzystw kredytowych.

Tym Zarządom, które na prośbę moją łaskawie nadesłały mi swe sprawozdania, składam na tem miejscu wyrazy podziękowania.

Ponieważ wnioski uogólniające, oparte na odpowiedniem ugrupowaniu towarzystw w stosunku do wysokości ich obrotu, tem pewniejszą zyskują wartość, im większa ilość instytucyj tworzy daną grupę, chętnie w pracy mej wyszedłem poza obręb Królestwa Polskiego, aby mieć do rozporządzenia bardziej różnorodny i obfity materiał liczbowy.

Liczba dwunastu towarzystw Królestwa Polskiego pozostała we wzmiankowanym okresie trzechletnim bez zmiany: siedzibą ich jest dziesięć miast gubernialnych i dwa powiatowe, Łódź i Częstochowa. W Cesarstwie, natomiast, ruch w zakresie powstawania nowych instytucyj nie jest zakończony: w trzechleciu sprawozdawczem rozpoczęły swą działalność towarzystwa kredytowe miejskie w Wilnie i w Symferopolu; już po 1909 roku mamy do zanotowania założenie towarzystw w Białymstoku i Saratowie, nadto w Moskwie organizuje się instytucja o szeroko uplanowanym zakresie dla całego szeregu miast Rosyi Środkowej.

Poza zwiększeniem liczby towarzystw odnotować możemy znaczny wzrost ich obrotu. Ogólna suma listów zastawnych w obiegu podniosła się przez trzy lata z 819.⁴⁴ do 897.²¹ czyli o 77.⁷⁷ milionów rubli. Załączona tabliczka daje ogólny obraz rozwoju działalności poszczególnych instytucyj.

Drogą tego zestawienia dochodzimy do wniosku, że działalność towarzystw w Królestwie Polskiem wzrasta szybciej niż w Cesarstwie: przeciętnie wzrost ten wynosi rocznie w grupie pierwszej 4.⁴³ %, w ostatniej—2.⁹⁴ %, przy liczbie ogólnej 3.¹⁶ %. Z poprzednich prac cytuję odpowiednie liczby dla spółdzielczych towarzystw kredytowych ziemskich, których ogólna suma listów zastawnych w tychże latach wynosiła 448.⁸⁰ i 448.⁷⁹ mil. rubli, jakoteż banków ziemskich akcyjnych, których suma podniosła się za 3 lata z 984.⁰⁴ do 1001.⁸⁹ czyli o 0.⁶ % rocznie. Widzimy więc, iż z trzech typów instytucyj towarzystwa kredytowe miejskie najsilniej rozwijają swoją działalność. Okoliczność ta znajduje swe wyjaśnienie w konkurencji rządowych banków szlacheckiego i włościańskiego i w rozdrabnianiu wielkiej własności ziemskiej.

Liczby wzrostu działalności towarzystw miejskich, które nie stykają się ze współzawodnictwem odpowiedniej instytucyi rządowej, można uważać za wskaźnik rozwoju samych miast. Miasta Królestwa Polskiego zabudowują się, przeto, szybciej od miast rosyjskich. Zachodzi tu jednak jeszcze jedna okoliczność: jesteśmy świadkami rozszerzenia terenu działalności towarzystw w Królestwie Polskiem. W okresie sprawozdawczym, mianowicie, piotrkowskie towarzystwo przystąpiło do organizacji kredytu dla Sosnowca i Będzina, których ogólna ludność 145.000 pięciokrotnie przewyższa ludność Piotrkowa. Towarzystwo miasta Warszawy, po długoletnich staraniach, otrzymało możność prawną rozszerzenia swej działalności na miasta całej ziemi warszawskiej: w bilansie na 18 września 1909 widzimy sumy pożyczek, wydanych we Włocławku w wysokości 177.015 rubli, w Skierniewicach 139.518 rb., i w Łowiczu 23.365 rb., razem 339.898. W bilan-

Towarzystwa Kredytowe Miejskie	Suma listów zastawnych w obiegu		Wzrost działalności	Zmniejszenie działalności	Zmiany w odsetkach
	1906	1909			
	w milionach rubli				
w Warszawie	91.65	103.80	12.15		13.26
w Piotrkowie	1.67	3.55	1.88		112.60
w Łodzi	26.09	27.79	1.70		6.51
w Kaliszu	1.30	1.64	0.34		26.16
w Częstochowie	2.88	3.19	0.31		10.77
w Radomiu	1.26	1.50	0.24		16.00
w Lublinie	2.79	3.00	0.21		7.53
w Płocku	1.45	1.62	0.17		11.72
w Siedlcach	0.86	0.94	0.08		9.30
w Suwałkach	0.81	0.89	0.08		9.90
w Kielcach	0.59	0.59			
w Łomży	0.44	0.44			
Razem 12 towarzystw w Królestwie Polskiem	131.79	148.95	17.16		13.02
w Petersburgu	290.48	320.53	30.05		10.06
w Moskwie	187.26	204.06	16.80		9.84
w Kijowie	18.05	26.76	8.71		48.40
w Rydze (hypoteczne)	22.96	30.97	8.01		34.83
w Symferopolu		1.86	1.86		
w Mikołajowie	2.22	3.17	0.95		42.80
w Rewlu	5.69	6.51	0.82		14.41
w Rydze (dla budynków murow.)	13.15	13.92	0.77		5.88
w Żytomierzu	1.17	1.48	0.31		26.50
w Wilnie		0.30	0.30		
w Rostowie n. Donem	0.45	0.70	0.25		55.55
w Baku	7.27	7.50	0.23		3.16
w Kronsztacie	3.89	4.05	0.16		4.11
w Mińsku litewskim	3.63	3.68	0.05		1.38
dla Inflant	2.72	2.65		0.07	2.60
dla Kurlandyi	2.65	2.09		0.56	21.13
w Tyflisie	24.65	23.97		0.68	2.76
w Kiszyniowie	4.58	3.39		1.19	25.93
w Odesie	96.83	90.67		6.16	6.36
Razem 19 towarzystw w Cesarst.	687.65	748.26	60.61		8.82
Ogólne sumy dla 31 towarzystw	819.44	897.21	77.77		9.40

sie roku następnego przy ogólnej sumie listów zastawnych 110.⁴² mil. rubli pożyczki wydane w miastach prowincjonalnych wynoszą już sumę 592.325 rb., mianowicie we Włocławku 323.950, w Skierniewicach 152.783, w Łowiczu 40.492, w Kutnie 40.400 i w Grójcu 34.700 rb. Odliczając przeto pożyczki, wydane w miastach prowincjonalnych, otrzymujemy wzrost działalności w obrębie samej Warszawy nie 13.²⁷ % lecz 12.⁸⁸ %. Z innych miast Królestwa bardziej wybitny wzrost sumy pożyczek widzimy w Kaliszu (26.¹⁶ %) i w Radomiu (16.⁰⁰ %), co pozostaje w ścisłym związku ze wzrostem przemysłu w obu miastach. Trudniejszym, natomiast, do wyłomaczenia jest słaby rozwój działalności towarzystwa łódzkiego (6.⁵¹ %).

Z rosyjskich miast, poza towarzystwami w Rostowie nad Donem i Mikołajowie, z których pierwsze w roku sprawozdawczym nie wyszło jeszcze z okresu organizacji, a drugie znajdowało się już w stanie gospodarki noszącej zarodek przyszłej katastrofy, rażący wzrost pożyczek widzimy w Kijowie i Rydze. Wogóle w pięciu największych miastach państwa, a więc w obu stolicach, Warszawie, Kijowie i Rydze, suma pożyczek wzrosła o 76.⁴⁹ mil. rubli. Dowodzi to, że Rosya przechodzi okres silnego ześrodkowywania się życia gospodarczego w głównych jego ogniskach. Po za Odesą u pozostałych 24-ch towarzystw suma listów zastawnych daje przyrost 7.⁴⁴, a za wyłączeniem dwu nowopowstałych 5.²⁸ mil. rubli. W odsetkach przyrost roczny pożyczek dla pięciu wielkich miast wynosi 4.⁰⁹ %, dla 22-u mniejszych—1.⁷⁸ %. Więc życie miast obu kategorii wybitnie się różniczkuje: nagromadzenie bogactw, które najwyraźniej zaznacza się w budownictwie, odbywa się w miastach wielkich prawie dwa razy potężniej niż w miastach średnich. Dla Królestwa wnioszek ten nie potwierdza się: tu nie widzimy tak rażącego kontrastu, co świadczy o pewnej współrzędności rozwoju stolicy i miast prowincjonalnych w kraju.

Największy upadek spostrzegamy w towarzystwie odeskiem: pozostaje on w związku ze zmianą roli, jaką miasto to odgrywa w handlu wywozowym, i ze współzawodnictwem portów w Mikołajowie i Chersoniu. Ogólna ewolucja warunków żeglugi morskiej wchodzi w ostatnich czasach w okres specjalizacji portów: zewnętrznych dla ruchu osobowego i pocztowego, jakoteż wewnętrznych dla ładunków ciężarowych.

W wiekach dawniejszych rola dwu tych kategorii portów była odmienną. Każdy port, położony u ujścia wielkiej rzeki, miał w pobliżu port zewnętrzny, przeładunkowy. Działo się to dzięki temu, że technika budowlı wodnych nie znała jeszcze środków walki z mieliznami ujść rzecznych. W ten sposób w pobliżu delty Nilu powstał port Aleksandrya. Marsylja podobną rolę odgrywała względem Rodanu, Kercz i Teodozya względem ujść Donu i Kalmiusu, Cherson, a później Odesa—względem zamkniętych ławicami piasku Dniepru i Bohu.

Dopiero z chwilą przebicia wejść do obu rzek i wprowadzenia statków morskich do Chersonia i Mikołajowa zaczyna się podział roli portów wewnętrznych i zewnętrznych; przytem rola ostatniego przechodzi względem obu rzek nie do

Odesy lecz do bardziej wysuniętego w morze Sewastopola. Podobne stanowisko zajął port Brindisi względem Tryestu i Genui. Odesa w ewolucyi tej pozostaje na uboczu, schodząc stopniowo do roli portu drugorzędnego, obsługującego tylko najbliższy obwód gospodarczy, część Podola i Chersońszczyzny. Okręgi dalsze otrzymają zapewne wkrótce połączenie szynowe przez Wozniesieńsk do Mikołajowa i przejdą do niego ze swym ruchem towarowym. Nadto okręgi te coraz wyraźniej specjalizują się w wytwórstwie cukru, który w przeciwieństwie do pszenicy toruje sobie drogę na północ, nie na południe. Nawet handel zewnętrzny cukru koncentruje się w Gdańsku, nie w Odesie. Pozatem miasto to było w ostatnich czasach terenem ryzykownych experimentów nacyonalistycznych, które jak wiadomo nie stwarzają warunków sprzyjających wzmożonej czynności gospodarczej ludności.

W Kiszyniowie zmniejszenie się sumy listów zastawnych w obiegu jest wyrazem likwidacji gospodarki finansowej lat ubiegłych. W bilansie tego towarzystwa na 3.389.500 r. listów zastawnych widzimy tylko na 1.920.583 r. wierzytelności hipotecznych, 202.223 wierzytelności prolongowanych, na 1.622.135 r. nieruchomości, pozostających pod zarządem towarzystwa i 289.169 r. niedoboru na pożyczkach. Towarzystwo to, pomimo ostrego kryzysu, który groził mu zupełnym bankructwem, dzięki poparciu Dyrekcyi Kredytowej i kilku towarzystw kredytowych miejskich, wchodzi w okres stopniowej sanacyi finansowej, co daje mu możność opłacania kuponu nie tylko bieżącego, ale i zaległych kuponów z lat ubiegłych.

Przy porównaniu stolic z miastami prowincjonalnymi stwierdzić możemy jeszcze jedną różnicę. W Petersburgu przy 1.900.000 ludności dla 1909 roku wypada 168 rubli listów zastawnych w obiegu na mieszkańca; w Moskwie przy 1½ milionowej ludności otrzymujemy odpowiednią liczbę 136 rubli, w Warszawie dla 764 000 — również 136 rubli. Dla Kalisza mamy 41 rubli, dla Częstochowy 35, dla Łodzi około 70; w tych granicach trzymają się cyfry te dla prowincjonalnych miast Królestwa Polskiego. W miastach rosyjskich spostrzegamy natomiast, różnice znacznie dalej idące, n. p. w Odesie 164 ruble, w Kijowie—57 rb., w Mikołajowie—35 rb., w Mińsku—37 rb. Taki brak jednostajności tłumaczy się najprzód w ten sposób, że miasta prowincjonalne istotnie nie dają takiego nagromadzenia bogactw, jak stolice, powtóre sprawa korzystania z kredytu nie jest jeszcze w miastach mniejszych dostatecznie spopularyzowaną. W Rosyi ponadto odgrywa tutaj znaczną rolę trzecia okoliczność, mianowicie współzawodnictwo banków ziemskich, które w wielu wypadkach wyprzedziły — co do czasu—organizację spółdzielczego kredytu długoterminowego. Więc takie miasta, jak Wilno, Mińsk, Żytomierz, Kijów, Rostów n/D. znajdują się dopiero w okresie częściowej emancypacyi spod wpływu banków hipotecznych akcyjnych.

Przebieg tej emancypacyi za ostatni okres dziesięcioletni znajdujemy zobrazowany w tabliczce p. M-w w zeszycie 37 Wiestnika Finansow, w 1912 (w milionach rubli).

Suma wydanych przez banki ziemskie pożyczek na nieruchomości:

	ziemskie	miejskie	razem	udział pożyczek miejskich w ogólnej sumie %
1903	539. ₁	438. ₀	977. ₁	45. ₀
1904	568. ₅	428. ₇	997. ₂	43. ₈
1905	594. ₆	415. ₄	1010. ₀	41. ₀
1906	621. ₄	392. ₂	1013. ₆	38. ₇
1907	631. ₃	352. ₀	983. ₃	35. ₈
1908	635. ₀	321. ₈	957. ₄	33. ₆
1909	558. ₃	305. ₁	963. ₉	31. ₆
1910	692. ₃	308. ₉	1001. ₂	30. ₃
1911	755. ₃	338. ₄	1093. ₇	30. ₉
1912	833. ₅	362. ₃	1194. ₂ *)	30. ₃

Wreszcie kredyt hipoteczny w miastach rosyjskich organizują także banki miejskie; z własnej pracy, zamieszczonej w tymże organie w zeszytach 31 i 33 roku 1911, cytuję ogólną sumę tychże pożyczek za rok 1906, dochodzącą do 48.024.246 rubli.

Czyniąc przegląd innych pozycji bilansów, spostrzegamy w nich znaczny wzrost kapitałów zapasowych i umorzenia, który dla całego państwa wynosi 9.₄₃ mil. rubli. Suma kapitałów tych w bankach akcyjnych powiększyła się za tenże okres czasu o 0.₈₀, a w kooperatywnych towarzystwach ziemskich o 2.₈₃ mil. rubli. Roczny procent tego wzrostu wynosi 8.₆₀, 0.₆₇ i 2.₃₈%. Zatem proces nagromadzenia kapitałów własnych odbywa się w miejskich towarzystwach znacznie szybciej niż w innych grupach instytucyj kredytowych. W tejże mierze wzrasta i stosunek kapitałów do sumy listów zastawnych w obiegu: w towarzystwach miejskich z 44.₆₀ do 50.₄₂, w bankach akcyjnych (wraz z kapitałem akcyjnym) ze 112 do 113, i w towarzystwach ziemskich z 65.₉₀ do 72.₁₀ na tysiąc. Widzimy więc, że towarzystwa miejskie, jako stosunkowo młodsze co do czasu powstania, szybko dążą do wyrównania dzielącej ich od towarzystw ziemskich i banków akcyjnych różnicy.

W niektórych towarzystwach widzimy wcale poważne sumy wzrostu kapitałów, np. w petersburskiem o 4.₈₀, w moskiewskiem o 1.₈₈, w warszawskiem o 1.₄₂ mil. rubli, w Łodzi o 476, w Rydze o 398, Kijowie o 390 tysięcy i t. d.; w Odesie natomiast suma ta skurczyła się o 534 723 ruble. Towarzystwa w Wilnie, Symferopolu i w Kiszyniowie nie posiadają kapitałów własnych.

W grupie towarzystw miejskich Królestwa Polskiego suma kapitałów własnych podniosła się z 8 540 132 do 10 569 643, o 2 029 511 rubli, czyli o 7.₉₂% rocznie.

*) Omyłka w oryginale, powtarzająca się w trzech tabliczkach szczegółowych.

W grupie towarzystw Cesarstwa mamy odpowiednie liczbą 27 995 078, 35 404 248, 7 409 170 i 8.₈₂%; grupa ta zawdzięcza swój wyższy odsetek towarzystwu petersburskiemu, które zwiększa swe kapitały przeciętnie o 19.₆₄% rocznie. Stosunek jednak kapitałów własnych do sumy listów zastawnych w obiegu wyraża się dla grupy Królestwa Polskiego liczbą 70.₉₄, dla Cesarstwa 47.₃₂; w pierwszej zatem jest on bardzo bliski granicy, zastrzeżonej w ustawie, w ostatniej zastrzeżenie to, jak się okazuje, byłoby zbyt cennym. Mianowicie dla Petersburga nagromadzenie kapitału własnego wynosi 40.₄₄ na tysiąc, dla Moskwy 47.₃₁, dla Rygi 50.₁₆, dla Kijowa 51.₄₁, dla Baku 28.₃₀, dla Rewla 32.₅₁, w innych miastach jeszcze mniej, tylko w Odesie widzimy stosunek wyższy, mianowicie 75.₉₅ i w Kronstacie 89.₄₃ na tysiąc.

Nadmienić tutaj należy, że statystyka kapitałów własnych nie jest dokładną. Zaliczam, mianowicie, do takowej sumy nie tylko kapitały zapasowe czy rezerwowe, lecz także umorzenie nieruchomości nabytych na własny użytek, jakoteż umorzenie kosztów urządzenia. Wychodzę, mianowicie, z założenia, że jakkolwiek odpisy na wzmiankowany cel są zupełnie słuszne, bo dom może kiedyś stracić na wartości, to strata ta jest tylko fakultatywną; w rzeczywistości zaś nieruchomość miejska, położona najczęściej w środkowych dzielnicach i podtrzymywana w należytych stanie, raczej zyskuje z każdym rokiem niż traci na swej wartości. Ewentualna obniżka może jednak nastąpić w szczególnych wypadkach, np. dla Piotrkowa z chwilą przeniesienia władz miejscowych do Łodzi lub Częstochowy, w Siedlcach po wejściu w życie uchwał w sprawie chełmskiej. Podobnież możebną jest obniżka wartości nieruchomości miejskich przy wyczerpaniu się pobliskich kopalń, zamknięciu wielkich zakładów przemysłowych, w razie budowy wielkich arteryj komunikacyjnych w innych kierunkach, przy zmianie charakteru portów morskich, co miało np. w naszych czasach miejsce w Sewastopolu przy zamianie takowego na port wyłącznie wojenny. Ale i wyliczone tutaj okoliczności nie zawsze działają deprymująco na rozwój miasta lub jego dzielnic. Nowa Praga rozwinęła się po wybudowaniu stalowni warszawskiej, ale nie upadła po jej przeniesieniu w okolice Jekaterynosławia. Radom narazie wiele stracił po zwinięciu zarządu drogi żelaznej Dąbrowskiej; rozkwit przemysłu garbarskiego wkrótce przywrócił równowagę w rozwoju miasta. Możliwą jest nawet taka niespodzianka: po przeniesieniu władz z Piotrkowa do Łodzi, sama Łódź stopniowo zacznie się przesiedlać do Piotrkowa. Bo przemysł lubi takie siedziby, gdzie on jeden jest panem sytuacji i głównym czynnikiem rozwoju.

Przy takim pojmowaniu sprawy umorzenie nieruchomości określa się następującą formułką finansową. Wydaliśmy na budowę naszej siedziby pół miliona; drogą jednak corocznych odpisów tworzymy kapitał specjalny, który dziś wynosi już ćwierć miliona; przeznaczeniem tego kapitału jest pokrycie ewentualnych strat, gdyby takowe kiedykolwiek przy zmianie warunków egzystencji naszego grodu przez deprecyację nieruchomości nastąpiły.

Formułka ta powinna jednak znaleźć swój wyraz w bilansie instytucji, właścicielki owej nieruchomości. Zatem w stronie czynnej winna figurować cała suma wydatkowana na utworzenie siedziby, a w biernej suma corocznych odpisów amortyzacyjnych. Dopiero wtenczas obie strony bilansu powiedzą wszystko, co w tej sprawie jest do powiedzenia.

W wielu jednak bilansach w tytule nieruchomości notuje się tylko różnica sumy nakładu i sumy corocznych odpisów. Z liczby dwunastu towarzystw Królestwa Polskiego tylko pięć posiadało w 1909 własne nieruchomości: warszawskie, łódzkie, piotrkowskie, lubelskie i kaliskie, fundusz umorzenia figuruje jednak w bilansie dwu ostatnich towarzystw; niezależnie od tego towarzystwo częstochowskie gromadzi fundusz na budowę własnej siedziby: jestto amortyzacja naprzód tego, co ma dopiero powstać. Zbytecznym jest, sądzę, dodawać, że w każdej instytucji finansowej, a tem bardziej w spółdzielczej, gromadzenie kapitału własnego, pod jakimkolwiek tytułem, jest sprawą niezmiernie doniosłości. Ubolewać należy, że statuty wniosły u nas do tej dziedziny ograniczenia krępujące i życzyłyby wypadało, aby w obecnej dobie, która dla drobniejszych towarzystw w Cesarstwie, może stać się przełomową, korzystając ze zmiany poglądów kół miarodajnych na rolę tych kapitałów, poczyniono odpowiednie kroki ku wyjednaniu zmian odpowiednich paragrafów.

Kapitały przezorności pracowników wzrosły w okresie sprawozdawczym o 162 245 rubli; w tytule tym dominuje Moskwa z sumą 320 327 rubli w 1906 i 600 995 rubli w 1909, i Kijów—9757 i 26 366; i tu nadmienić należy, że wiele towarzystw funduszu przezorności nie przeprowadza przez swe bilanse. W Odesie w 1906 widzieliśmy sumę 171 947 rubli, która w r. 1909 już w bilansie nie figuruje. W towarzystwie m. Warszawy dopiero w tekście sprawozdania znajdujemy wzmiankę o funduszu urzędników w sumie 307 174 rubli przy 78 uczestnikach.

Wracając jednak do kwot bilansowych, możemy wyprowadzić następujące liczby, dające miarę dbałości towarzystw o zabezpieczenie dobrobytu swego personelu służbowego. Na 1 000 rubli listów zastawnych grupa banków ziemskich akcyjnych posiadała w 1906 r. 2.¹⁰ rubli w 1909—2.⁷⁹ rubli kapitału przezorności, grupa towarzystw spółdzielczych miejskich — 0.⁶⁸ i 0.⁸⁰ r., ziemskich zaś 0.⁴⁷ i 0.⁵¹ rubli; grupa miejska Królestwa Polskiego, po uwzględnieniu owej utajonej sumy towarzystwa warszawskiego, wychodzi z porównania tego ochronną ręką, posiada bowiem stosunek 2.¹⁶ na tysiąc; zawsze jednak widoczną tu jest większa dbałość grupy akcyjnej nad grupami spółdzielczymi.

Nasuwa się i druga uwaga, że sztuka układania bilansu nie powinna pomijać żadnego czynnika, który nawet drogą pośrednią może wpłynąć na ukształtowanie się dodatniego wrażenia o danej instytucji. Niezbadane są drogi, które w umyśle posiadacza lub nabywcy listu zastawnego formuje się pojęcie o wartości papieru. Nie ulega jednak zaprzeczeniu, że kapitał, zabezpieczający

był pracowników, jest wymownym świadectwem o rzetelnym prowadzeniu interesu i usuwa wszelkie podejrzenie o ewentualne w niem z tej strony nadużycia.

A naszym towarzystwom kredytowym właśnie można uczynić zarzut niedostatecznej dbałości o poziom kursu emitowanych przez nie listów. Najskuteczniejszym tutaj środkiem jest reklama na rynku wewnętrznym; dla firmy finansowej jedyną poważną reklamą jest ogłoszenie bilansów, które dla tego celu winny zawierać wszystko, co dobrze o rozwoju instytucji i bezpieczeństwie organizowanego przez nią kredytu świadczy.

Wszystko to da się powiedzieć i o kapitałach dobroczynnych, tworzonych przez towarzystwa. Jeżeli z tytułu tego wyłączymy 876 997 rubli funduszu przeznaczonego na zwroty rat w towarzystwie warszawskim, suma kapitałów dobroczynnych wszystkich towarzystw podniosła się z 227 do 379 tysięcy rubli; figurują one głównie w bilansach towarzystw: petersburskiego, moskiewskiego i odeskiego; pozatem włączyłem tutaj sumy rocznych asygnat z zysków na cele dobroczynne i oświatowe w ogólnej sumie 52 045 rubli. Z punktu widzenia korzyści finansowych dla towarzystwa należałoby dać pierwszeństwo tworzeniu takich funduszy, któreby nie zrywały łączności z samym towarzystwem, lecz pozostając pod stałym jego zarządem, figurowały także w jego bilansie.

Ze względu na szeroką działalność społeczną zasługuje na wzmiankę towarzystwo kredytowe m. Warszawy, które własnym nakładem prowadzi trzy szkoły początkowe na krańcach miasta. Budżet roczny tych uczelni wynosi 18 067 rubli, kapitał 8 044 ruble, liczba uczących się — 400, personel nauczycielski — 24 osoby.

W tytule pożyczek zaciągniętych widzimy zmniejszenie sumy takowych z 903 do 528 tys. rubli. W Królestwie Polskiem posiada je tylko towarzystwo łódzkie w kwocie 19,209 rubli. W Cesarstwie znikła z bilansu odeskiego towarzystwa suma 774.420 z r. 1906; natomiast w Kiszyniowie pożyczki zaciągnięte podniosły się z 135.542 do 338.083 r.; w innych towarzystwach sumy te wynoszą po kilkadziesiąt tysięcy, są to pozostałości nieopłaconych jeszcze zapomóg zarządów miast na koszty organizacji i na rozpoczęcie działalności młodszych towarzystw.

Po stronie czynnej da się stwierdzić wzrost sumy rozporządzalnej, t. j. gotówki i rachunków bieżących o 2.⁶⁹ mil. r., jako też papierów procentowych o 12.²⁵ mil. r. Ostatnia okoliczność jest w związku ze zwiększeniem się kapitałów zapasowych. Na 1000 r. listów zastawnych w obiegu sumy rozporządzalne wynoszą w Królestwie 20.⁹⁶ w Cesarstwie 19.¹¹ r., niektóre towarzystwa rozporządzają olbrzymimi sumami gotówki np. petersburskie sumą 5.²³, moskiewskie 4.⁰³, odeskie 1.⁸¹, warszawskie 1.⁶⁴, łódzkie 0.⁹⁵, ryskie 0.⁶⁵, mil. r. Nieumorzona różnica na kursie papierów procentowych zmniejszyła się o 3.³⁵, mil. r., spotykamy ją tylko w polskich towarzystwach mianowicie w Płocku sumę 2,608 i w Suwałkach 196 rubli. Suma pożyczek prolongowanych wzrosła o 3.⁸⁹, mil. r.,

suma zaległości dłużników zmniejszyła się o 0.⁶¹ mil. r., należności na nieruchomościach przyjętych przez towarzystwa wzrosła o 3.²⁷ mil. r. Z ruchu tych sum wnioskujemy o dążeniach towarzystw ku uregulowaniu swego stosunku do dłużników, pomimo to suma tych pretensyj nieuregulowanych wzrosła przez trzy lata z 24.²⁰ do 30.⁷³ mil. r. Najwyższe sumy przejętych przez towarzystwo nieruchomości posiada towarzystwo moskiewskie — 2.¹¹, kiszyniowskie — 1.⁶ i odeskie — 0.⁶⁷ mil. r.; w bilansach polskich towarzystw tytuł ten nie istnieje. W grupie tej na 1000 r. listów zastawnych w obiegu wypada 3.³² pożyczek prolongowanych, 3.⁰⁴ r. zaległości nieuregulowanych, razem 6.³⁶. W grupie towarzystw w Cesarstwie pierwszych jest 25.⁴³, ostatnich 8.²⁰ na 1000, prócz tego 6.²⁰ nieruchomości, których nie udało się spieniężyć na przetargach publicznych, razem przeto należności w ten lub inny sposób zakwestyonowane wynoszą 39.⁸³ r. na 1000. Nie mają więc te towarzystwa słodkiego pożycia ze swymi dłużnikami.

Wartość nieruchomości nabytych na własne potrzeby podniosła się z 2.¹², do 2.⁵³ mil. r., z czego na Królestwo Polskie przypada 435.936 i 726.776 r.; polskie towarzystwa zagospodarowują się więc możniej i szybciej niż rosyjskie.

Straty nieumorzono figurowały w 1906 r. w aktywach czterech towarzystw, głównie mikołajowskiego w sumie 39.280 r. rostowskiego n. D. — 30.373; w 1909 r. widzimy je w kiszyniowskim towarzystwie w sumie 289.169 r. rostowskim — 42.811, wileńskim — 3.650, żytomierskim 1.900 i suwalskim — 105 r.

Przechodząc do rachunku zysków i strat, spostrzegamy przede wszystkim silny wzrost kosztów zarządu i dochodzenia, mianowicie z 1.⁸⁵ do 2.³⁶ mil. r. Zjawisko to jest wspólnem dla trzech grup instytucyj kredytowych. W zależności zmniejsza się i taniać zarządu, którą mierzą sumą listów zastawnych, przypadającą na rubel kosztów zarządu: w 1906 roku jednym rublem obsłużono 442.² rubli listów zastawnych, w 1909 tylko 378.⁷ r. Pozostaje ta okoliczność w związku z ogólnym wzrostem drożyzny życia; potem jest ona wywołaną przez podniesienie się poziomu standart of life'u proletaryatu półinteligentnego, z którego werbuje się główny kontyngens pracowników biurowych. Aby mieć możność stanowczego wypowiedzenia się w tej sprawie, należałoby detalizować daną pozycję, choćby na dwa s kładniki: na płace personelu i na wydatki gospodarcze. Możemy jeszcze określić, w którym typie instytucyj kredytowych koszty zarządu podniosły się stosunkowo najsilniej. W towarzystwach miejskich owa taniać organizacyi upadła o 62.⁴ rubli listów zastawnych; w towarzystwach ziemskich z 395 do 258 rubli, czyli o 137 r. w bankach ziemskich. akcyjnych z 343 do 304, czyli o 39 rubli. W odsetkach zmiany te wyrażają się liczbami: 14.¹, 34.⁷ i 11.⁴ %/o. Zatem organizacya kredytu miejskiego kosztuje taniej od ziemskiego, zapewne pozostaje to w związku z pewną centralizacyą czynności; banki akcyjne, które prowadzą

operacye i w miastach i w majątkach ziemskich, w szeregu tym zajmują środkowe miejsce; w grupie tej jednak zmiana tego stosunku wypada najkorzystniej, co może dowodzi większej umiejętności organizacyi i wyzysku pracy. Dla towarzystw Królestwa Polskiego, po odliczeniu łódzkiego towarzystwa, stosunek ten nie przedstawia się najlepiej; otrzymujemy bowiem liczby 368.³ dla 1906 i 350.⁹ dla 1909; w Cesarstwie zaś 431.⁴ i 387.⁶.

W zależności od ogólnego nakładu kosztów zarządu musi pozostawać i ogólny porządek prowadzenia interesu. Zobaczmy, w jaki sposób skonstatowany wzrost tych wydatków wpłynął na ogólną sprawność. Mierzę takową stosunkiem sumy listów zastawnych do sumy nieuregulowanych rachunków strony biernej. W bankach akcyjnych na rubel nieuregulowanych własnych wypłat wypadało w 1906 r. 12.³, w 1909 — 14.⁵ wydanych pożyczek, w towarzystwach ziemskich 17.³ i 18.⁴, w miejskich zaś 15.⁷ i 20.⁶. System organizacyi w towarzystwach spółdzielczych, nie dążąc wyłącznie do krańcowej oszczędności, wytknął sobie za cel terminowość pracy. A może nie ulega wątpliwości, że właśnie taki porządek zajęć, który możliwie skraca własne zaległości płatnicze, jest najbardziej prawidłowym i ekonomicznym. Bo wszystkie te sumy, ciężące w stronie biernej bilansu w ostatecznym wyniku albo wprost opłacają się wysokimi procentami, np. rachunki z korespondentami lub opóźnione należności skarbowe, albo pośrednio wpływają na drożyznę dostaw, ich jakość i terminowość. Pomimo, więc, względnie większej drożyzny zarządu w towarzystwach Królestwa Polskiego, stosunek sum nieuregulowanych jest w nich korzystniejszy, mianowicie 22.³ i 23.⁸, podczas kiedy w grupie Cesarstwa wynosił on 14.⁸ i 20.⁴,

Umorzenie różnicy kursu, które w r. 1906 wyniosło olbrzymią sumę 3.³² w 1909 zeszło do 0.⁰⁹ mil. r. Odpowiednio zwiększa się suma odpisów do kapitałów własnych i kas przezorności z 1.¹⁶ do 3.⁶⁷ mil. r. i na cele użyteczności publicznej z 0.⁰⁶ do 0.²⁰ mil. r. Na zwroty dla dłużników zaliczono 0.¹³ i 1.⁶³ mil. r. Z polskich zwroty praktykuje tylko Warszawskie towarzystwo, w Cesarstwie zaś petersburskie, odeskie i ryskie. W ogólnej sumie na pomnożenie własnych kapitałów jako też funduszków użyteczności publicznej z nadwyżki dochodów towarzystwa Królestwa Polskiego asygnowały w 1909 roku 351.687, w Cesarstwie zaś 3.529.803 ruble. Stanowi to 2.³⁶ i 4.⁷¹ rubla na 1000 r. listów zastawnych w obiegu. Zwroty, natomiast, na korzyść członków-dłużników wynosiły 833.879 i 792.236 rubli, czyli 5.⁵⁹ i 1.⁰⁶ na tysiąc.

Zestawienie tych liczb nie wypada na korzyść Królestwa: wobec rygoru ustawy, jednak, wszelki głos zarzutu musi zamilknąć. Tytuł utworzenia kapitałów użyteczności publicznej jest w grupie polskiej niezajęty: w Cesarstwie na cel ten podatują chętnie, np. w Tyflisie corocznie asygnuje się 15.000 r. na fundusz założenia instytutu politechnicznego.

Widzimy więc, że pomimo wzrostu kosztów zarządu, towarzystwa osiągnęły w 1909 r. znaczniejsze nadwyżki dochodu, niż w r. 1906. Stało się to możliwem dzięki wzrostowi opłat członków o 0.⁹⁰ mil. rubli i powiększeniu się do-

chodów stałych z własnego majątku o 0.⁶⁴ mil. r., a także dzięki zwiększeniu się różnicy na kursie papierów publicznych o 2.²³ mil. r.

Ogólny obraz tworzenia się wzmiankowanej nadwyżki podaje załączone zestawienie.

Grupy Towarzystw	Odpisy na utworzenie		Umorzenie różnicy kursu i strat z lat ubiegłych	Pozostałości zysku nierozdzielone i zwroty na korzyść czł.	Mniej pozycje pozostałe dla umorzenia w latach następnym	Wynik finansowy za rok sprawozdania
	Kapitałów własnych	Kapitałów przeznaczonej na inne cele				
12 towarzystw Królestwa Polskiego	308.309	43.378		834.300	105	1.185.882
17 towarzystw Cesarstwa	2.132.191	392.672	99.011	924.530	185.497	4.362.907
4 towarzystwa grupy pierwszej	2.861.330	393.850	29.521	1.457.033		4.741.784
5 towarzystw grupy drugiej	423.703	26.129	64.550	265.861		780.243
10 towarzystw grupy trzeciej	125.319	12.620		35.936	185.497	11.622
12 towarzystw grupy czwartej	30.098	3.451	4.940		105	38.384
Ogólne sumy roku 1909	3.440.500	436.050	99.011	1.758.830	185.602	5.548.789
Ogólne sumy roku 1906	1.118.441	104.856	3.319.915	130.468	1.919.529	2.754.151
Zmiany w ciągu trzechlecia	2.322.059	331.194	-3.220.904	1.628.362	-1.733.927	2.794.638

Wynik finansowy roku 1909 był przeto dwukrotnie wyższy od odpowiedniej sumy 1906 roku. Dokładniej możemy zrozumieć takową różnicę przy pomocy następującego obrachunku. (str. 15).

Tabliczka powyższa naprowadza nas na cały szereg wniosków.

Grupa Królestwa Polskiego pobiera nieco więcej dochodów niż grupa Cesarstwa, mianowicie o 0.⁷⁶⁴ na 1000 listów zastawnych w obiegu: opłaty członków są wyższe o 0.⁴⁰², dochód z własnego majątku o 2.¹⁸⁶, natomiast dochody różne są niższe o 0.³⁶¹ i dochód z różnicy kursu o 1.⁴⁶³; ostatnia okoliczność jest skutkiem prawa, jakie towarzystwa rosyjskie posiadają do częściowego zakupywania listów podlegających umorzeniu zamiast ich losowania. Porządek ten bardziej odpowiada zasadom spółdzielczości, która dąży do wyzyskania każdej okoliczności na korzyść ogółu stowarzyszonych a nie jednostek. Z punktu widzenia kapitalizmu porządek ten jest również bardziej racjonalnym, bo kapitał nie omieszkaby stosownie obniżyć kurs listów pozbawionych szans „wygranej przy losowaniu”; nadto posiadacz listu uwolniłby się od potrzeby śledzenia za losowaniem, co jak wiemy, dla wielu z nich jest zadaniem ponad siły. Wreszcie

kapitał zawsze wyżej ceni dochód stały, a więc rentę, od niestałego, czyli od zycжлиwego uśmiechu fortuny; stowarzyszenie zaś zyskuje poważne źródło do-

Na 1000 rubli listów zastawnych w obiegu wypada	Towarzystwa		Grupy				Ogólne liczby za rok	
	Król. Polskie-go	Cesarstwa	1-ej	2-ej	3-ej	4-ej	1909	1906
1. Opłat członków dłużników	4,966	4,564	4,115	6,140	8,336	9,363	4,630	3,956
2. Stałych dochodów z majątku własnego	4,886	2,700	2,905	4,350	2,735	1,823	3,064	2,578
3. Różnicy kursu	1,314	2,777	2,903	1,310	0,623	0,783	2,534	0,049
4. Dochodów różnych	0,186	0,547	0,515	0,300	0,613	0,540	0,488	0,133
5. Saldo strat	—	0,248	—	—	4,732	0,007	0,207	2,355
Razem zysków	11,352	10,836	10,438	12,130	17,039	12,516	10,923	9,101
6. Kosztów zarządu i dochodzenia	2,957	2,673	2,105	3,852	6,939	7,645	2,627	2,263
7. Różnych wydatków i strat	0,129	1,737	1,358	1,631	5,284	1,723	1,565	0,600
8. Opłat na rzecz skarbu państwa	0,306	0,345	0,353	0,252	0,381	0,407	0,338	0,503
9. Umorzenia różnic kursu i strat z lat ubiegłych	—	0,132	0,041	0,529	—	0,352	0,105	4,074
10. Powiększenia własnych kapitałów	2,069	4,188	3,996	3,473	3,196	2,143	3,836	1,372
11. Powiększenia kapitałów społecznych	0,291	0,525	0,550	0,214	0,322	0,246	0,486	0,129
12. Zwrotów członkom i zysku nierozdzielonego	5,600	1,236	2,035	2,179	0,917	—	1,966	0,160
Razem strat	11,352	10,836	10,438	12,130	17,039	12,516	10,923	9,101
Wynik finansowy 9+10+11+12-5	7,960	5,833	6,622	6,395	-0,297	2,734	6,186	3,880

chodu, które odpowiednio obniżając opłaty członków, równoważy straty na spadku kursu listów. W biurowości zaś porządek ten wprowadza znaczne uproszczenie czynności związanych z losowaniem i wypłatą sum amortyzacyjnych. Wreszcie nadużycia, praktykowane w towarzystwach Cesarstwa a polegające na puszczeniu powtórnem w obieg listów, przedstawionych już do umorzenia,

stałyby się niemożliwe, bo cała czynność zakupu listów i ich dostarczenia do pewnej instytucji kontrolującej, np. Banku Państwa, Expedycji. Przygotowania lub choćby Związku Towarzystw, mogłaby być dokonana w krótkim okresie kilku tygodni. Oczywiście zmiana porządku nie powinna odbywać się drogą wyłączenia dotychczasowych posiadaczy listów z ich przywileju zysku na losowaniu, lecz drogą wypuszczenia nowych seryj listów podlegających nie losowaniu lecz skupowi. Narazie oba typy papierów istniałyby spółrzednie, a praktyka rynku pieniężnego rychło wypowiedziałaby się na korzyść jednego z nich.

Wskutek braku wzmiankowanego przywileju grupa towarzystw Królestwa Polskiego posiada 9.⁸⁵² dochodów stałych i 1.⁵⁰⁰ dochodów niestałych, w Cesarstwie mamy odpowiednie liczby 7.²⁶⁴ i 3.³²⁴. Dzięki temu jednak gospodarka finansowa towarzystw polskich spoczywa na trwalszych podwalinach i mniej jest zależną od poziomu kursów giełdowych.

Koszt organizacji kredytu, włączając do nich koszty zarządu, opłaty na rzecz skarbu państwa, wydatki i straty różne jako też umorzenie tych strat z lat ubiegłych, obliczamy dla grupy polskiej na 3.³⁹², dla rosyjskiej na 4.⁸⁸⁷; w Królestwie koszty organizacji z nadwyżką pokrywają się dochodami z majątku, w Cesarstwie zaledwie w połowie. Wobec tego dla grupy Królestwa Polskiego opłaty członków są już zbyt wysokie, bo zwroty dla członków (5.⁶⁰⁰) są już wyższe od opłat członkowskich (4.⁹⁶⁶). Towarzystwa w Królestwie doszły zatem do ideału spółdzielczości, t. j. do takiego nagromadzenia zasobów własnych, że dochód z nich pokrywa koszty organizacji. Uwaga ta odnosi się właściwie do towarzystwa m. Warszawy; dla mniejszych kooperatyw na prowincji stosunek przedstawia ten się nie tak korzystnie, mianowicie;

towarzystwa:	dochód z majątku własnego	roczny koszt zarządu	nadwyżka dochodu	niedobór dochodu
w Warszawie	577.050	259.964	317.086	
w Łodzi	105.000	111.186		6.186
w Piotrkowie	3.600	25.267		21.667
w Częstochowie	7.699	25.747		18.048
w Lublinie	12.000	21.211		9.211
w Kaliszu	8.306	11.211		2.905
w Płocku	4.500	10.578		6.078
w Radomiu	3.988	11.953		7.965
w Siedlcach	1.800	8.868		7.068
w Suwałkach	2.000	6.093		4.093
w Kielcach	1.557	7.194		5.637
w Łomży	509	6.282		5.773
razem	728.009	505.554	222.455	

Warszawa, zatem, posiada takie dochody, że po zaspokojeniu własnych potrzeb, mogłaby pokryć niedobory wszystkich towarzystw prowincjonalnych i jeszcze pozostałaby jej nadwyżka w wysokości 222.455 r. Z rosyjskich—tylko towarzystwo w Petersburgu, i to dzięki wzmiankowanemu przywilejowi skupu listów przeznaczonych do umorzenia, znajduje się w podobnie jak warszawskie korzystnym położeniu finansowym. Z mniejszych zasługuje na wyróżnienie towarzystwo w Kronsztacie, które dochodami od własnego majątku w sumie 47.082 r. pokrywa roczne koszty administracji — 32.341 r.; mogłoby w niem być jeszcze towarzystwa moskiewskie i odeskie, gdyby nie olbrzymie straty na nieruchomościach przyjętych na własny rachunek na przetargach publicznych.

Pozostałość z operacji wynosi dla grupy Królestwa 7.⁹⁶⁰, dla Cesarstwa 5.⁹⁴⁹ i z takowej na korzyść własnej kooperatywy i na cele społeczne asygnuje się 2.³⁶⁰ i 4.⁷¹³ na korzyść członków i do zysku nierozdzielonego 5.⁶⁰⁰ i 1.²³⁶.

Przeoglądając liczby ugrupowania podług wysokości sumy listów zastawnych w obiegu, widzimy, że dochody, jakie grupy pobierają na pokrycie swych wydatków, wzrastają w stosunku odwrotnym do obrotu; pobrano mianowicie w grupie 1-szej, posiadającej wyżej 50 mil. r. listów zastawnych, 10.⁴³⁸, w drugiej 12.¹³⁰, w trzeciej 12.³⁰⁷, w czwartej 12.⁵¹⁶; w dochodach tych opłaty członków wzrastają jeszcze bardziej rażąco, mianowicie 4.¹¹⁵, 6.¹⁴⁰, 8.³³⁶ i 9.³⁶³. Dla wszystkich grup ewolucja dochodów w przeciągu trzechletniego okresu jest znaczną: w 1906 pobrano 6.⁷⁴⁶, w 1909 10.⁷¹⁶; wzrastają wszystkie pozycje, największym jest wzrost różnicy kursu, najbardziej sympatycznym wzrost dochodu z własnego majątku: z 2.⁵⁷⁸ do 3.⁰⁶⁴.

W wydatkach zmiennym jest wzrost kosztów zarządu z 2.²⁶³ do 2.⁶²⁷, w szeregu zaś czterech grup: 2.¹⁰⁵, 3.⁸⁵², 6.⁹³⁹ i 7.⁶⁴⁵; sumy pozostałości dochodów wykazują gradację w stosunku odwrotnym, mianowicie 6.⁵⁸¹, 5.⁸⁶⁶, 4.⁴³⁵ i 2.³⁸⁹. Godną uwagi jest okoliczność, że i skarb państwa nie umie do tej dochodowości przystosować swych pretensyj, pobierając 0.³⁵³, 0.²⁵², 0.³⁸¹ i 0.⁴⁰⁷. Odpisy na powiększenie własnych kapitałów przedstawiają prawidłowy postęp, mianowicie: 3.⁹⁹⁶, 3.⁴⁷³, 3.¹⁹⁶ i 2.¹⁴³. Ta ostatnia okoliczność naprowadza nas na wniosek, że w dalszej ewolucji różniczkowanie się grup postępować będzie coraz bardziej intensywnie: wielkie kooperatywy powiększać będą swe kapitały silniej niż drobne, czyli że dystans oddzielający oddzielne grupy towarzystw zamiast się zmniejszać, będzie się zwiększał. Kresem tego gromadzenia kapitałów mogą być tylko własne potrzeby w dochodach: z chwilą gdy odsetki od własnych kapitałów pokrywają wszystkie wydatki, wskazanem jest zmniejszenie tempo dalszego ich gromadzenia.

Stwierdzając więc pewnik znacznego różniczkowania się dochodowości grup towarzystw w zależności od zakresu ich działalności, dochodzimy do zagadnienia o związku tej okoliczności z ogólnym stanem finansowym oddzielnych grup. Czyli, że towarzystwa wielkie, odznaczające się szybkim wzrostem gromadzonych

kapitałów i wyższą dochodowością, muszą odpowiednio być lepiej finansowo zagospodarowane, niż towarzystwa drobne. Że wyższa dochodowość musi być jego matematyczną funkcją.

Więc idzie o wyprowadzenie w jednej liczbie tego pojęcia sprawności zagospodarowania czy stanu finansowego.

Z dwu instytucyj ta okaże się lepiej zagospodarowaną i sprawniejszą, która, na przykład, posiada więcej kapitałów własnych, papierów procentowych lub nieruchomości, która posiada stałe źródło dochodu, tanie koszty zarządu, lepszą wypłacalność swych dłużników, która sama rzetelnie prowadzi swe wypłaty, wreszcie ta, której dochody własne wystarczają na pokrycie wszystkich wydatków. Jeżeli wszystkie te pojęcia wyrazimy w odpowiedniej liczbie, na przykład w stosunku do zakresu działalności, czyli do sumy listów zastawnych w obiegu, liczby te sprowadzimy potem do jakiegoś wspólnego mianownika i wyprowadzimy ich przeciętne, to tę ostatnią możemy uważać za liczbowy wskaźnik omawianego pojęcia. Nazywam je potencjałem ekonomicznym, bo jakkolwiek nie ma ono nic wspólnego z pojęciem potencjałów matematycznych, dokładnie charakteryzuje tężyźnię lub energię ekonomiczną czy finansową danej instytucji lub grupy; wyładowanie się takowej w postaci dochodowości jest analogią do przejścia energii ze stanu potencjalnego do stanu dynamicznego.

Podobnie, gdyby zaszła potrzeba określenia potencjału ekonomicznego dwu sieci dróg żelaznych, szukalibyśmy cech wybitnych, jak ilość przewożonych pasażerów i zrobionych przez nich pasażerskich kilometrów na metr sieci, ilość pasażerskich ładunków i tonno-kilometrów na tenże metr bieżący sieci, wreszcie ilość ogólną tonno-kilometrów, przyjmując sześciu pasażerów za tonnę ładunku; następnie obliczylibyśmy ile tych skombinowanych tonno-kilometrów wypada na jednostkę obsługi kolejowej, jako też na rubla kosztu zarządu i na rubla ogólnych kosztów wyzysku, ile ich wypada na jeden wóz i parowóz taboru, na oś taboru, a jeszcze lepiej na tonnę nośności taboru, ile tysięcy tych tonno-kilometrów wypada na jeden wypadek okaleczenia lub śmierci, ile ton nośności taboru wypada na metr sieci, jaka jest przeciętna szybkość pociągów osobowych i t. d.

Aby zaś nie wyprowadzać przeciętnej dla każdej grupy z liczb, które jako stosunki mogą się wyrazić w tysiącach całych lub w tysięcznych ułamkach, dla szeregu każdej cechy wyprowadzam stosunek drugiego rzędu, który mówi, że jeżeli cechę tę dla ogółu wszystkich grup przyjmiemy za jedność, to dla grupy pierwszej będzie ona 1.3, dla drugiej 1.1, trzeciej 0.8, i czwartej 0.5.

Metodę tę spotkać może zarzut, że nadaje ona jednakowe znaczenie cechom bardziej i mniej ważnym; w ostatnim przykładzie szybkość przeciętna pociągów osobowych może mniejszą posiada wagę niż ilość zrobionych tonno-kilometrów lub odpowiedni stosunek kosztów zarządu. W kilku wypadkach

na praktyce zastosowywałem taką korektywę, że stosunek cechy widocznie mniej ważnej przyjmuję nie w całości, a w połowie, czwartej lub dziesiątej części.

Analogicznie zbudowaną jest metoda przeciętnych cen, którą statystyka mierzy wzrost drożyzny. Zarzut tutaj wspomniany, sprowadza jeszcze większe błędy przy wprowadzeniu ceny-standartu.

Mówi się, na przykład, że z roku x na rok y ceny podniosły się na pszenicę w stosunku 1.18, żyto 1.21, jęczmień 1.19, owies 1.23, proso 1.24, groch 1.20, kartofle 1.27, chleb żytni 1.26, pszenny 1.22, kaszę 1.29, mięso wołowe 1.32, cielęce 1.29, wieprzowe 1.39, baranie 1.34, zwierzynę 1.40, drób' 1.44, mleko 1.35, masło 1.42, sery 1.38, śledzie 1.15, sandacza 1.27, karpia 1.38, jesiotra 1.49, łososia 1.52, nawagę 1.47, kawior 1.50, sól 1.18, pieprz, 1.60, kakao 1.42, cukier 1.15, herbatę 1.23, owoce surowe 1.40, konserwy 1.43; stąd wzrost standartu oblicza się na $43.81 : 33 = 1.327$. Jeżeli zaś zastosujemy omawianą korektywę i produkty spożywcze rozdzielimy na 3 grupy: dla niezbędnego użytku (zboże, chleb, śledzie, sól, cukier i herbatę) dla potrzeb średnio-dostatniej klasy (mięso, masło, ser, ryby krajowe) wreszcie dla potrzeb luksusowych (zwierzyna, ryby i inne artykuły egzotyczne), otrzymamy 3 standarty: $18.35 : 15 = 1.22$, $10.79 : 8 = 1.35$ i $14.67 : 10 = 1.47$. Przyjmując dla drugiej grupy produktów mnożnik 0.8 dla trzeciej zaś 0.6, obliczamy poprawiony standart.

$$\frac{18.35 + 10.79 \times 0.8 + 14.67 \times 0.6}{15 + 8 + 0.8 + 10 \times 0.6} = \frac{35.784}{27.4} = 1.306$$

Uznając jednak wszystkie przytoczone dla charakterystyki grup towarzystw kredytowych cechy za jednakowo ważne, zastosowanie wzmiankowanej korektywy przy obliczaniu ich potencjałów finansowych uważam za zbyteczne. Przytoczona tabliczka daje obraz całego obrachunku na str. 20.

Potencjały grup terytoryalnych obliczone zostały w stosunku do przeciętnych liczb roku 1909, dla pozostałych czterech grup obliczenie to dokonaniem zostało na zasadzie odpowiednich liczb roku 1906.

Porównując liczby potencjałów z dochodowością, mianowicie:

grupa	Królestwa Polskiego	potencjały finansowe	wynik finansowy
„	Cesarstwa	0.919	5.833
„	1	1.208	6.622
„	2	1.202	6.395
„	3	0.689	— 0.295
„	4	0.634	2.734

dochodzimy do wniosku, że pomiędzy takowemi istnieje ścisły związek: wyższe cyfry dochodowości towarzyszą wyższym potencjałom finansowym; co zresztą —jak i wszystkie prawdy nauki o gospodarstwie—wcześniej przez intuicję ro-

zumu chłopskiego odczuciem nim w teorii w szeregu formuł usystematyzowanym zostało.

Obrachunek potencjałów finansowych poszczeg. grup towarzystw.

	Grupy terytorjalne		Grupy podług sum listów zastawnych w obiegu				Ogół towarzystw w roku	
	Królestwa Polskiego	Cesarstwa	1-sza	2-ga	3-cia	4-ta	1909	1906
na 1000 r. listów zastawnych — kapitału własnego	70,95	47,30	51,69	56,40	34,00	30,58	51,29	44,60
na 1000 r. listów — papierów procentowych	84,54	41,76	48,38	61,34	28,19	26,57	48,92	38,76
na rubel kosztów zarządu — wydanych pożyczek	353,4	383,3	478,4	259,3	144,0	130,3	378,0	444,2
na 1000 r. wydanych pożyczek — dochodu od własnego kapitału	4,814	2,641	2,555	4,148	2,624	1,765	3,006	2,509
na rubel zaległości dłużników — wydanych pożyczek	328,8	120,9	141,6	133,5	85,9	82,4	135,1	114,0
na rubel własnych zaległości — wydanych pożyczek	23,31	20,19	21,69	18,83	13,64	17,78	20,66	15,70
na rubel kosztów zarządu — dochodu od własnego kapitału .	1,702	1,012	1,356	1,075	0,378	0,230	1,136	1,114
Zabezpieczenie listów zastawnych kapitałem własnym	1,379	0,922	1,159	1,265	0,762	0,692	1,150	1,000
Zabezpieczenie listów papierami procentowymi	1,735	0,854	1,248	1,582	0,727	0,686	1,262	1,000
Taniość zarządu	0,935	1,014	1,070	0,584	0,324	0,293	0,851	1,000
Zabezpieczenie pożyczek dochodami stałymi	1,601	0,578	1,138	1,652	1,045	0,703	1,198	1,000
Rzetelność dłużników	2,436	0,895	1,242	1,171	0,754	0,723	1,185	1,000
Rzetelność towarzystw we własnych zobowiązaniach	1,128	0,977	1,382	1,199	0,869	1,133	1,316	1,000
Pokrycie kosztów zarządu dochodami własnymi	1,498	0,891	1,218	0,965	0,340	0,206	1,019	1,000
Potencjał finansowy w r. 1909 .	1,530	0,919	1,208	1,202	0,689	0,634	1,140	1,000
Potencjał finansowy w r. 1906 .			1,103	0,873	0,582	0,412		1,000

Drugim wnioskiem, jaki z zestawienia tego uczynić możemy, jest ten, że oba szeregi liczb znacznie wzrastają w miarę rozszerzania się zakresu działalności.

Potencjały drobniejszych grup wykazują szybsze polepszenie się niż grup wielkich; jeżeli potencjały grup zestawimy w dwu rzędach, mianowicie:

grupy	1-sza	2-ga	3-cia	4-ta
potencjały 1906	1.103	0.873	0.582	0.412
„ 1909	1.208	1.202	0.689	0.634

widzimy, że interwał pomiędzy skrajnymi potencjałami zwięził się z 1.103 — 0.412 = 0.691 do 1.208 — 0.634 = 0.574. Dzieje się tak dzięki temu, że towarzystwa grup drobnych bardzo słabo rozszerzają swój zakres działalności, wszelkie przeto pomnożenie kapitałów własnych, odnosząc się do słabo wzrastającej sumy listów zastawnych, wpływa na wyższy wynik przy obliczeniu potencjału. Odwrotnie rzecz ma się w grupach wielkich towarzystw: sumy pożyczek wzrastają szybciej od sumy kapitałów własnych. Pomimo więc, że towarzystwa 1-ej grupy odpisują na pomnożenie własnych kapitałów, jakieś to widzieli poprzednio, 3.996 ‰, w grupie 4-ej zaś tylko 2.143 ‰, odpisy te niedorównają wzrostowi wypuszczonych listów zastawnych. Czyli że ekspansja działalności odbywa się szybciej od intensywności nagromadzenia kapitałów własnych. Należy więc przypuszczać, że w okresach słabej ekspansji stosunek wręcz się zmienia, a wtedy rozbieżność potencjałów występuje zamiast obecnej ich zbieżności. 66818

Mamy więc tu przykład, że badanie liczb potencjalnych naprowadza nas na wnioski odmienne niż badanie liczb dynamicznych.

W szeregu poszczególnych cech możemy wyróżnić cechy natury finansowej, t. j. związane z nagromadzeniem kapitałów własnych i spotęgowaniem ich dochodów, i cechy natury etycznej, jak rzetelność dłużników i rzetelność własna. Obliczając dla cech obu kategorii oddzielne potencjały, otrzymamy dla r. 1909.

	potencjał zabezpieczenia finansowego	potencjał etyczny
dla Królestwa Polskiego	1.430	1.782
Cesarstwa	0.912	0.936

Ta liczba 1.782 wyjaśnia nam, dlaczego na terytorium pierwszej grupy nie dzieją się wydarzenia, jakie odbyło się w Kiszyniowie, jakie odbywa się obecnie w Mikołajowie i jakie zawisło nad Symferopolem.

Dla poszczególnych grup potencjały obu kategorii szeregują się, jak następuje.

		g r u p y				skala
		1-sza	2-ga	3-cia	4-ta	potencyału
potencyał zabezpieczenia	rok 1906	1.102	0.916	0.535	0.303	0.799
finansowego:	„ 1909	1.167	1.210	0.640	0.516	0.651
potencyał etyczny:	„ 1906	1.106	0.764	0.697	0.683	0.423
	„ 1909	1.312	1.185	0.812	0.928	0.500

Widzimy, że podczas kiedy ruch potencyału zabezpieczenia materyalnego odbywa się w kierunku zbieżnym, potencyał etyczny oddala się rozbieżnie; przytem minimum potencyału etycznego odpowiada grupie 3-iej, która w sobie obejmuje i Kiszyniów i Mikołajów.

Badając ruch potencyałów w każdej grupie, notujemy ich wzrost.

	grupy towarzystw			
	1-sza	2-a	3-ia	4-ta
wzrost potencyału zabezpieczenia materyalnego	0.065	0.294	0.105	0.123
wzrost potencyału etycznego	0.206	0.421	0.115	0.245

z czego wnioskujemy, że przy polepszeniu położenia finansowego podnoszą się odpowiednio i warunki etyczne, w grupie pierwszej znaczna expanzya działalności zmienia nieco stałość tego stosunku. Wogóle zaś liczby te zdradzają tendencję bardziej spotęgowanego wzrostu potencyału etycznego w tych grupach, które wykazały większe polepszenie położenia finansowego.

Najważniejszym jednak pod względem praktycznym jest wniosek, stwierdzający różnicę w położeniu finansowym i dochodowości, w zależności od zakresu działalności. Nadmienić tu wypada, że analogiczny wniosek wyprowadzony został w poprzednich pracach na temat kredytu o krótkim terminie. Posiłkując się obu metodami klasyfikacji podług wysokości kapitału zakładowego jakoteż metodą potencyałów ekonomicznych, możemy ułożyć następujące zestawienie. (Tabl. na str. 23).

Dla współdzielczych towarzystw rolniczych potencyałów finansowych nie dało się wyprowadzić: stwierdza się jednak postępowość wypłaconej dywidendy, mianowicie w grupie z kapitałem ponad 100.000 r. w 4-ch towarzystwach wypłacono 10.02%, w 2-iej (9 tow. 50.000 — 100.000) — 3.83%, w 3-iej (9 tow. 12.500—50.000) — 3.03%, w 4-iej (15 tow. poniżej 12.500) — 2.05%.

Liczby te, sądę, dostatecznie udowadniają, że instytucje kredytowe, tem korzystniej pracują dla swych uczestników, im szerszym jest ich zakres działania.

Stąd wniosek, że należy współdziałać przejściu towarzystw z drobniejszych grup do wielkich. Dotychczasowy bowiem rozwój idzie w kierunku odrębnym: wielkie towarzystwa szybciej rozszerzają swą działalność niż drobne. Widzimy to z natępującego zestawienia. (Tabl. nastr. 24).

Jestto kierunek rozbieżny; sprawa ta, zatem, nie powinna być pozostawioną własnej samopędnej ewolucji; starania ludzkie powinny skierować ją na drogę, wskazaną przez teorię. Drobne towarzystwa w Królestwie Polskiem znalazły już właściwą praktykę, uzyskawszy śladem Warszawy zatwierdzenie roz-

	Grupy urzędzeń finansowych					
	1-sza	2-ga	3-ia	4-ta	5-ta	6-ta
Handlowe Banki akcyjne, liczba banków	13	10	8	7	—	—
Wysokość kapitału akcyjnego	10 mil.	5—10	1¼—5	1¼	—	—
Potencyał finansowy	1,062	0,921	0,729	0,570	—	—
Dochodowość w %	8,37	4,73	3,48	1,89	—	—
Dywidenda	9,82	6,86	5,14	3,69	—	—
Towarzystwa spółdzielcze	ponad 1,000,000	200,000	100,000	50,000	25,000	poniżej 25,000
Wysokość kapitału udziałowego	1,000,000	1,000,000	200,000	100,000	50,000	25,000
Liczba towarzystw	9	19	48	59	47	53
Potencyał finansowy	1,429	1,035	0,832	0,751	0,742	0,770
Dywidenda	7,00	5,60	4,87	4,04	2,93	3,06
Banki miejskie	ponad 500,000	200,000	100,000	50,000	25,000	poniżej 25,000
Wysokość kapitału zakładow.	500,000	500,000	200,000	100,000	50,000	25,000
Liczba banków	12	39	47	56	53	32
Potencyał finansowy	1,16	1,01	0,961	0,88	0,89	0,82
Dochodowość	8,61	7,59	8,10	6,09	6,76	6,24

szerzenia zakresu działania na miasta swych gubernij; prócz Piotrkowskiego towarzystwa odpowiednie kroki poczynił Kalisz i Kielce; niedawno Łomża objęła w swe posiadanie Kolno i Maków. Należałoby spróbować i drugiego

środku połączenia dwu sąsiednich towarzystw. Naprzykład pożądanem byłoby zlanie się piotrkowskiego towarzystwa z częstochowskim, przyczem siedzibą nowej instytucji powinny być zostać Częstochowa, zajmująca środkowe położenie na całym terenie, co właśnie ważnem jest ze względu na odległość miast Zagłębia Dąbrowskiego od Piotrkowa. Następnie należałoby uzyskać upoważnienie na wydawanie pożyczek pod domy murowane w osadach np. w Zawierciu, Dąbrowie Górniczej i t. d.

Wzrost działalności poszczególnych grup towarzystw (do str. 22).

T o w a r z y s t w a	Suma listów zastawnych w obiegu		Wzrost tej sumy	
	1906	1909	w mil. rub.	w odsetkach
Grupy 1-ej (bez odeskiego)	569,39	628,39	59,00	10,4
Grupy 2-ej	104,91	123,42	18,51	17,6
Grupy 3-ej	37,34	40,69	3,35	9,0
Grupy 4-ej (bez nowozawianych)	10,97	11,88	0,91	8,3
Nowo powstałe towarzystwa w Wilnie i Symferopolu		2,16	2,16	—
Towarzystwo w Odesie	96,83	90,67	— 6,16	—
Razem	819,44	897,21	77,77	9,4

Również praktycznem byłoby ze względu na ułatwioną komunikację zlanie się towarzystw m. Kielc i Radomia. Najruchliwszą działalność we wskazanym zakresie rozwija towarzystwo m. Warszawy: prócz pożyczek wydanych na miasta powiatowe ziemii warszawskiej o czem mowa była na str. 1—7 w ostatnich czasach instytucja ta upoważnioną została do objęcia w swą opiekę dalszego szeregu miast i osad; jak Błonie, Mszczonów, Sochaczew, Nieszawa, Brześć Kujawski, Kałuszyn, Radzymin, Warka, Ciechocinek, Góra Kalwarya, Grodzisk i Żychlin, a także siedziby podmiejskie, Mokotów, Sielce, Wola, Czyste, Koło, Ochota, obydwu Grochowy, Wawer, Otwock, Falenica, Rembertów, Miłosna, Jabłonna, Wołomin, Pruszków, Brwinów, Grudów, Milanówek, Konstancin, Obory i Skolimów. Należałoby przełamać ustaloną rutynę i rozszerzyć działalność jeszcze dalej, naprzykład na miasta wzdłuż drogi Nadwiślańskiej, należące do innych ziem, jak Nasielsk, Ciechanów i Mławę, które mają łatwiejszą komunikację z Warszawą niż z Płockiem. Dobrze byłoby objąć i Garwolin, któremu bezwarunkowo bliżej będzie do Warszawy niż do Lublina. Korzystnem byłoby połączenie się siedleckiego towarzystwa z Warszawą. To są rzeczy w obecnych czasach już nie tak trudne do zrobienia.

Z towarzystw rosyjskich dotychczas dopiero jedno w Symferopolu wyszło poza mury własnego miasta, rozszerzywszy swą działalność na Teodozyę, Karasu Bazar i na Bachcz-Saraj. Szkoda że kryzys, który zawiął nad tem towarzystwem, zatamuje na pewien czas jego ruch ekspazywny. Ponadto na wskazanem polu należy zanotować staranie grona działaczy społecznych o zatwierdzenie ustawy towarzystwa kredytowego, które ma objąć miasta na całym terenie od Kaługi do Tambowa i Rybińska. Z innych spraw najbardziej dojrzałą byłoby zlanie się towarzystwa kronsztackiego z petersburskiem miejskiem. Towarzystwu ostatniemu, najbogatszemu w Państwie co do wysokości swych kapitałów, należałoby pójść za przykładem Warszawskiego towarzystwa i zająć się organizacją kredytu hipotecznego w miastach swej ziemi, a może i dalej do Pskowa, Dynaburgu, Witebska i Tweru. Wileńskie towarzystwo powinno zająć się Kownem, nim tam powstanie odrębna instytucja; byłoby także wskazanem zajęcie placówki w Grodnie i zlanie się z towarzystwem w Białymstoku, Towarzystwu Kijowskiemu należałoby rozszerzyć swój zakres na wszystkie miasta Wołynia, Podola i Ukrainy do Czernihowa i Połtawy. Rostow n. D., który w trakcie jak się ta praca oblicza i drukuje, doprowadził sumę swych listów zastawnych do 12,388,300 (1/II 1913 s. s.) wykazał dosyć zdolności ekspazywny, aby objąć w swem towarzystwie wszystkie miasta wybrzeża azowskiego, dońskie stаницe i miasta północnego Kaukazu. Wreszcie założone niedawno towarzystwo w Saratowie winno odrazu wyznaczyć swój teren na Wołdze od Niżnego do Astrachania z miastami Uralu i Syberyi.

Mimowoli myśl nawraca do pierwotnego projektu Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego Królestwa Polskiego, połączenia w jednej instytucji kredytu dla ziem i dla miast. W kraju istniałoby jedno towarzystwo z 300 mil. listów zastawnych i 20 mil. kapitału zasobowego. Ziemińskie towarzystwo wiele zyskałoby na dopuszczeniu żywiołu miejskiego do wspólnego zarządu, a koszty jego, które dotychczas są nadzwyczaj wysokie, przy odpowiednich reformach biurowych mogłyby uleść niższe.

Ale przy osiągniętem różniczkowaniu się interesów ziem i miast z jednej strony, a stolicy i prowincji z drugiej, utworzenie jednej powszechnej instytucji kredytowej hipotecznej z rokiem każdym pomimo obopólnych korzyści staje się trudniejszym do przeprowadzenia. Mogłoby to odbyć się w jakiejś przemowej chwili przy szczególnem napięciu ducha obywatelskiego. Dziś przyznać trzeba, że droga zlania się oddzielnych instytucji nie wyczerpuje wszystkich środków ulepszenia danej sprawy i pozostaje droga zsolidaryzowania wspólnych interesów przy zachowaniu odrębności poszczególnych towarzystw przez utworzenie ich związku lub instytucji centralnej, na wzór Banku Towarzystw Spółdzielczych. Zadaniem takowej byłoby ustanowienie wspólnego tytułu listów zastawnych dla wszystkich towarzystw, wchodzących w zakres związku, dalej gwarantowanie płatności kuponów i umorzenia. Taka instytucja—macierz

mogłaby utrzymać się sama, gdyby jej przyznany został przywilej skupu listów dla ich amortyzacji. Związek nie miałby być kancelaryą, lecz bankiem posiadającym i prowadzącym rozległe obroty i posiadającym szerokie koła klienteli, bo tylko w tym wypadku możebnym jest puszczanie w obieg nowych emisji listów lub ich konwersja: w przyszłości bowiem czekałoby go zadanie zamiany pięcioprocentówek na cztero i pół procentówki. Instytucja musiałaby działać na zasadach spółdzielczych, żeby zyski z operacji osiągnięte pozostawiały u niej jako rezerwy, lub przechodziły na towarzystwa—uczestników w stosunku obrotów. Związek musiałby zacząć swe czynności z pewnym kapitałem conajmniej miliona rubli i być od razu bankiem handlowym, a ponieważ trudno byłoby drobnym towarzystwom zebrać odpowiedni fundusz, złożony na ten cel wszystkie swoje rezerwy, potrzebną byłaby pomoc zewnątrz. Albo śladem Banku Towarzystw Spółdzielczych dopuścić kapitał prywatny do spółdziałania, albo jeszcze prościej wejść do rzonego banku na prawach udziałowców, i jemu powierzyć funkcje związku-macierzy. Bank, przypuszczam, chętnie podjąłby się tej misji, biorąc z niej asumpt do powiększenia swego kapitału do 3-ch mil. r. W ostatnich czasach wszedł on już w stosunki z Towarzystwami miasta Kalisza, Częstochowy, Kielc i Radomia. W ten sposób stałby się on bankiem emitującym listy, towarzystwa prowincjonalne zeszyłyby do roli agentur miejscowych. Taka utrata samodzielności jeszcze niedawno była mało pożądaną: towarzystwa kredytowe na prowincyi były jedynymi placówkami, które skupiały chętnie do pracy jednostki i były dla nich szkołą zbiorowej pracy ekonomicznej. Dzisiaj stosunki się o tyle zmieniły, że raczej na brak elementów społecznych, a nie placówek już skarżyć się wypada. Z zaprowadzeniem zaś — da Bóg — samorządu, stosunek ten jeszcze bardziej się zmieni.

Prócz Warszawy, związek, o jakim mowa, powinienby powstać jeszcze w Wilnie dla ziem Litwy i w Moskwie; ośrodkiem ostatniego mógłby stać się świeżo zawiązany Bank Ludowy.

Streszczając wszystko, co było w ciągu niniejszej pracy wypowiedziane w sprawie spółdzielczej organizacji kredytu długoterminowego, jakoteż nawiązując do myśli wyłuszczonych w poprzednich artykułach temuz tematowi poświęconych, możemy wyprowadzić następujący szereg potrzeb niezbędnych dla niezależnego dalszego rozwoju kooperatywy w badanej dziedzinie.

1. Szkodliwymi są wszelkie ograniczenia w ustawach towarzystw przy gromadzeniu kapitału własnego. Pożądanym jest także nagromadzenie rezerw, aby dochody własne pokrywały wszystkie koszty zarządu, podatki na rzecz Skarbu Państwa, jakoteż ewentualne straty na dłużnikach.

2. W tych wypadkach, kiedy dochody z własnych kapitałów dochodzą do wskazanej wysokości, należy pomyśleć o stopniowym obniżeniu opłat wszyst-

kich członków-dłużników na koszty zarządu. Praktykowane dotychczas zwroty rat części członków, w zależności wniesienia określonego procentu na utworzenie kapitału rezerwowego, przeciwnym jest zasadzie spółdzielczości.

3. Zastrzeżenie w ustawach o lokowaniu kapitałów rezerwowych w oznaczonych papierach procentowych powinny być usunięte lub przynajmniej ograniczone w stosunku 20—25‰ sumy listów zastawnych w obiegu. Lokowanie reszty kapitałów własnych powinno być pozostawione uznaniu samych stowarzyszonych: wskazanem byłoby nabywanie własnych listów zastawnych, lokowanie w miejscowych instytucjach kredytowych jako roczne lub dłuższe wkłady, udzielanie pożyczek własnemu miastu na inwestycje, wreszcie prowadzenie na własny rachunek lub przyjmowanie udziału w koncesjach na przedsiębiorstwa gospodarstwa miejskiego. Najbardziej jednak właściwym byłoby udzielanie z rzonego funduszu pożyczek hipotecznych członkom w gotówce.

4. Udział Skarbu Państwa w nadwyżkach dochodów zarówno z kapitalistycznego i demokratycznego punktu widzenia należy uznać za niestosowny. Z kapitalistycznego, bo dotyczy tylko właścicieli nieruchomości obdłużonych, czyli pół-właścicieli, uwalnia zaś od opłat nieruchomość nieobdłużoną. Z demokratycznego — bo jak widzieliśmy, lżej są opodatkowani więksi właściciele, a silniej drobne własności na prowincyi. Czyli z całego szeregu właścicieli najwyższym opodatkowanym jest drobny i najsilniej obdłużony małomiasteczkowy posiadacz nieruchomości.

5. Uznać należy prawo skupu listów zastawnych dla ich umorzenia za przywilej wszystkich towarzystw; upraszcza on biurowość wewnętrzną i ułatwia kontrolę nad rzetelnym wycofaniem listów z obiegu; posiadacza zaś listów uwalnia od śledzenia za losowaniem i lepiej normuje stałą dochodowość papieru.

6. Należy unikać tworzenia drobnych towarzystw i ułatwiać łączenia się istniejących w większe towarzystwa okręgowe. Towarzystwa wielkie i bogate winny ożywić się duchem obywatelskim kooperatywy i przyjmować towarzystwa młode i ubogie bez względu na zebrane przez nich sumy rezerw.

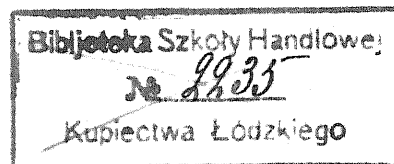
7. Zanim nastąpi zlanie się towarzystw jednego okręgu, należy ześrodkować ich sprawy w jednym związku, już to powołując do życia specjalną organizację lub powierzając wszystkie interesy którejkolwiek z istniejących instytucji kredytowych o charakterze spółdzielczym.

8. Zanim i to nastąpi, należy przedsięwziąć akcję ratunkową — pieniężną i zawodową — w każdym poszczególnym wypadku zachwiania się któregośkolwiek towarzystwa; bo istnienie gdzieś choćby na najbardziej odległym krańcu Imperyum drobnego towarzystwa niewypłacalnego przynosi wszystkim pozosta-

łym towarzystwom ze względu na wywołane przez to zaniepokojenie rynku pieniężnego nieobliczalne szkody, znacznie przewyższające ewentualne koszty ofiar na akcję ratunkową.

9. Za ostatni cel w ewolucji kredytu hipotecznego należy uznać ześrodkowanie kredytu miejskiego i ziemskiego w jednym spółdzielczym towarzystwie — macierzy — w myśl nieziszczonych projektów Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego Królestwa Polskiego.

10. Nie należy dać zaniknąć myśli tegoż Towarzystwa—połączenia spraw kredytu ze sprawami wzajemnych ubezpieczeń. Wniosłe myśli ekonomiczne na równi z wielkimi czynami przodków, powinny być strzeżone jako pomniki narodowej kultury.

TABLICA I.

Bilans

miejskich towarzystw kredytowych

w Królestwie Polskim i Cesarstwie Rosyjskiem.

- 1) Fundusz na zmniejszenie raty dłużników.
- 2) Kapitał na budowę własnego domu.
- 3) Ofiary z zysku roku sprawozdawczego na cele publiczne.
- 4) Pożyczki udzielone przez pokrewne towarzystwa 180.501 i pożyczka Kancelarii Kredytowej 157.582.
- 5) Kasa oszczędności urzędników.

Towarzystwa kredytowe miejskie w Królestwie Polskiem.

Towarzystwa kredytowe miejskie w Cesarstwie Rosyjskiem.

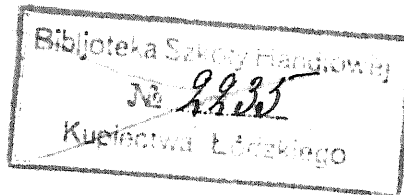
	w Warsza- wie	w Łodzi	w Piotrko- wie	w Często- chowie	w Lublinie	w Kaliszu	w Płocku	w Radomiu	w Siedlcach	w Suwał- kach	w Kielcach	w Łomży	w Peters- burgu	w Moskwie	w Odesie	w Rydze (hypote- czne)	w Kijowie	w Tyflisie	w Rydze (budynki murowa- ne)	w Baku	w Rewlu	w Kronszta- cie	w Mińsku	w Kiszynio- wie	w Mikołaje- wie	na Inflantach	w Kurlandji	w Symfero- polu	w Żytomie- rzu	w Rostowie n. Donem	w Wilnie	
Kasa i rachunki bieżące	1.637.000	947.267	98.525	125.877	49.922	58.667	65.673	60.356	16.776	23.023	28.663	12.126	5.234.596	4.029.650	1.806.507	621.268	531.330	412.066	646.872	385.685	187.417	16.872	111.212	47.783	38.492	50.063	27.480	73.214	43.818	24.028	13 734	
Papiery procentowe	9.791.795	2 128.232	77.258	86.098	231.397	107.106	59.973	51.684	37.199	45.667	15.233	9.978	11.133.374	9.362.670	4.498.978	2.161.385	1.407.840	1.021.774	849.939		260.001	274.856	120.464		2.140	95.326	23.520		20.483	2.300		
Różnica na kursie papierów							2.608			196																						
Nieruchomość na potrzeby towarzystwa	477.368	152.339	15.399		56.670	25.000							480.000	365.174	160.590	62.577	100.096	400.000	59.000			176.570										
Koszty założenia i ruchomości	46.306	17.960		905	2.125	1.150	460	3.083	734	285	1.023	2.377		24.204	4.777	14.115	10.309	5.975	800	1.236		2.791	1.680	5.182	3.168	1.220	965	19.720		2.294	590	
Pożyczki wydane	103.793.340	27.794.874	3.550.024	3.190.597	3.004.075	1.640.727	1.620.825	1.495.939	937.863	886.408	591.945	438.827	320.556.230	201.952.597	89.300.582	29.986.738	26.758.269	23.692.470	13.624.497	7.508.704	6.500.714	4.088.656	3.677.856	1.920.583	3.086.100	2.633.670	2.102.534	1.842.201	1.425.824	705.100	298.400	
Pożyczki prolongowane	493.927				571								10.644.886	31.611	5.438.481	331.022	853.715	755.828	80.019	235.042	53.971	164.305	113.753	67.579	103.695	23.959	40.806	63.208		14.281		
Zaległości dłużników	225.407	157.971			12.973		21.330		23.603		1.984	9.756	1.721.348	2.359.342	743.145	166.144	239.969	336.000	12.883	57.809	19.815	64.247	40.646	134.644	109.232	16.820	28.875	15.360	54.912	3.988	9.930	
Nieruchomości, nabyte przez towarzystwa dla uregulowania zaległości dłużników														2.103.338	669.314	121.506			4.500					1.622.135	54.156				56.276			
Należności nieuregulowane	233.942	23.075	47.495	3.916	12.438	10.822	5.850	3.387	2.045	2.016	2.520	10.300	174.149	327.797	481.258	190.793	35.165	171.867	17.393	35.150	7.456	6.394	9 024	253.507	105.254	13.740	21 470	24 103	15.318	20.361	988	
Papiery procentowe specjalnych kapitałów					1.169								63.397	682.563	67.943		26.300						3.800		480				164			
Straty										105														239.169				1.900	42.811	3.650		
BILANS	116.699.085	31.221.718	3.788.701	3.407.393	3.371.340	1.843.472	1.776.719	1.614.449	1.018.220	957.700	641.368	483.364	350.007.980	221.243.946	103.171.575	33.655.548	29.962.993	26.795.980	15.295.903	8.223.626	7.029.374	4.794.691	4.078.435	4.340.582	3.502.717	2.839.798	2.245.650	2.037.806	1.618.695	315.163	327.292	
Kapitały zapasowe	7.681.824	2.121.458	75.812	72.594	223.585	125.770	80.513	51.620	28.069	28.302	19.223	11.760	12.912.964	9.331.065	6.804.173	1.553.350	1.265.432	890.159	869.485	212.221	211.621	362.197	98.976		21.433	90.151	63.470	14.700 ^{*)}	3.608			
Umorzenia nieruchomości				²⁾ 13.956	1.198	6.750							28.193	320.392	82.354		110.405	149.855														
„ ruchomości i kosztów założenia	14.052	13 157																					3.727					4.316				
Kapitały kas przezorności urzędników	8.592				2.463	1.477					1.255	578	63.790	600.995			26.366					7.884	181	1.518		3.056		499				
Kapitały użyteczności publicznej	¹⁾ 876.997		548 ²⁾	2.630	³⁾ 1.475		⁴⁾ 200						173.000	100.169	69.229	⁵⁾ 5.000	⁶⁾ 18.000							⁷⁾ 2.685 ⁸⁾ 4 000								
Listy zastawne w obiegu	103.797.800	27.794.700	3.550.100	3.190.500	3.003.700	1.638.750	1.620.800	1.495.900	937.850	886.550	591.950	438.800	320.526.000	204.060.900	90.672.600	30.969.900	26.760.100	23.967.900	13.925.000	7.502.500	6.512.800	4.050.100	3.680.200	3.389.500	3.167.200	2.648.100	2.085.700	1.862.500	1.482.100	705.100	298.400	
Pożyczki zaciągnięte przez towarzystwa		19.209												1.000	1.020							66.000		⁹⁾ 338.083		¹⁰⁾ 7.436	45.000		43.000	4.400		
Sumy nieuregulowane przez towarzystwa	4.319.820	1.273.194	162.241	127.713	142.857	68.264	73.929	66.729	52.301	42.848	28.940	32.226	16.302.033	6.829.425	5.542.199	1.132.298	1.795.690	1.770.066	501.418	508.905	304.953	309.709	291.375	609.091	312.566	101 547	85.988	125.990	121.396	63.455	24.492	
BILANS	116.699.085	31.221.718	3.788.701	3.407.393	3.371.340	1.843.472	1.776.719	1.614.449	1.018.220	957.700	641.368	483.364	350.007.980	221.243.946	103.171.575	33.655.548	29.962.993	26.795.980	15.295.903	8.223.626	7.029.374	4.794.691	4.078.435	4.340.582	3.502.717	2.839.798	2.245.650	2.037.806	1.618.695	315.163	327.292	

Bilanse sumaryczne		GRUPY TOWARZYSTW				Bilans sumary- czny za 1909 rok	Bilans sumary- czny za 1906 rok	Zmiany zaszły po upływie trzech lat	
		1-sza	2-ga	3-cia	4-ta				
		suma listów zastawnych w obiegu							
12-tu to- warzystw Królestwa Polskiego	19-stu to- warzystw Cesar- stwa Ro- syjskiego	ponad 90 miljonów	10—90 miljonów	2½—10 miljonów	poniżej 2½ miljonów	31 towa- rzystw	29 towa- rzystw		
		4 towa- rzystwa	5 towa- rzystw	10 towa- rzystw	12 towa- rzystw				
Kasa i rachunki bieżące	3.123.875	14.302.087	12.707.753	3.158.803	1.111.848	447.558	17.425.962	14.729.788	+ 2.696.174
Papiery procentowe	12.641.620	31.235.050	34.786.817	7.569.170	1.147.540	373.143	43.876.670	31.715.505	+ 12.161.165
Różnica na kursie papierów	2.804					2.804	2.804	3.355.041	- 3.352.237
Nieruchomość na potrzeby towarzystwa	726.776	1.804.007	1.483.132	774.012	248.639	25.000	2.530.783	2.116.161	+ 414.622
Koszty założenia i ruchomości	76.408	99.026	75.287	49.159	18.307	32.681	175.434	87.085	+ 88.349
Pożyczki wydane	148.945.444	741.661.725	715.602.749	121.856.848	39.160.979	13.986.593	890.607.169	818.009.019	+ 72.598.150
Pożyczki prolongowane	494.498	19.021.161	16.608.905	2.020.584	767.875	118.295	19.515.659	15.629.363	+ 3.886.296
Zaległości dłużników	453.024	6.135.109	5.049.242	912.967	456.186	169.738	6.588.133	7.199.133	- 611.000
Nieruchomości, nabyte przez towarzystwa dla uregulowania zaległości dłużników		4.636.225	2.777.652	126.006	1.676.291	56.276	4.636.225	1.368.957	+ 3.267.268
Należności nieuregulowane	357.806	1.911.187	1.217.146	438.293	494.374	119.180	2.268.993	14.720.535	- 12.451.542
Papiery procentowe specjalnych kapitałów	1.169	844.647	813.903	26.300	5.449	164	845.816	758.801	+ 87.015
Straty „	105	337.530			289.169	48.466	337.635	94.035	+ 243.600
BILANS	166.823.529	821.987.754	791.122.586	136.932.142	45.376.657	15.379.898	988.811.233	909.733.423	+ 79.027.860
Kapitały zapasowe	10.520.530	34.705.005	36.730.026	6.699.884	1.363.590	427.035	45.225.535	35.938.455	+ 9.287.080
Umorzenia nieruchomości	21.904	691.199	430.939	260.260	15.154	6.750	713.103	585.215	+ 127.888
„ ruchomości i kosztów założenia	27.209	8.043	14.052	13.157	3.727	4.316	35.252	11.540	+ 23.712
Kapitały kas przezorności urzędników	14.365	704.289	673.377	26.366	9.583	9.328	718.654	556.409	+ 162.245
Kapitały użyteczności publicznej	881.850	374.083	1.221.395	23.000	9.863	1.675	1.255.933	237.460	+ 1.018.473
Listy zastawne w obiegu	148.947.400	748.266.600	719.057.300	123.417.600	40.694.700	14.044.400	897.214.000	819.441.950	+ 77.772.050
Pożyczki zaciągnięte przez towarzystwa	19.209	505.939	2.020	19.209	404.033	99.836	525.148	953.105	- 427.957
Sumy nieuregulowane przez towarzystwa	6.391.062	36.732.596	32.993.477	6.472.666	2.870.957	786.558	43.123.658	52.059.289	- 8.935.631
BILANS	166.823.529	821.987.754	791.122.586	136.932.142	45.376.657	15.379.898	988.811.233	909.733.423	+ 79.027.860

TABLICA II.

Rachunki

zysków i strat miejskich товариств kredytowych
w Królestwie Polskiem i Cesarstwie Rosyjskiem.

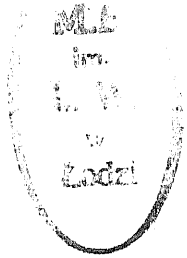
- 1) 223.222 zasilenie kapitału zapasowego minus 43.781 zaczerpnięte na ten cel z kapitału dłużników.
- 2) 754.980 zmniejszenie raty dłużników i 78.899 zwroty przy wydaniu nowych pożyczek.
- 3) Odpis na budowę własnej siedziby.
- 4) Opłata przez товариство podatków aktowych i stemplowych za dłużników.
- 5) Umorzenie różnicy kursu z lat 1904, 1905 i 1906.
- 6) Na założenie instytutu politechnicznego w Tyflisie.
- 7) Odsetki opłacone od pożyczek zaciągniętych.
- 8) Odpis na umorzenie pożyczek zaciągniętych od miasta na koszty założenia.

Towarzystwa kredytowe miejskie w Królestwie Polskiem.

Towarzystwa kredytowe miejskie w Cesarstwie Rosyjskiem.

	w Warszawie	w Łodzi	w Piotrkowie	w Częstochowie	w Lublinie	w Kaliszu	w Płocku	w Radomiu	w Siedlcach	w Suwałkach	w Kielcach	w Łomży	w Petersburgu	w Moskwie	w Odesie	w Rydzie (hypoteczne)	w Kijowie	w Tyflisie	w Rydzie (budynki murowane)	w Baku	w Rewlu	w Kronszta- cie	w Mińsku	w Kiszynio- wie	w Mikołaje- wie	na Inflantach	w Kurlandji	w Symfero- polu	w Żytomie- rzu	w Rostowie n. Donem	w Wilnie	
Oplaty dłużników na koszty zarządu	463.669	65.000	24.000	15.128	12.976	8.083	6.000	7.802	10.000	3.300	5 285	3.699	908.242	675.707	64.789	196.954	144.825	107.952	74.749	68.749	20.000	1.831	33.015	24.235	28.085	18.000	3.650	38.549	16.123	13.856	2.009	
Kary dłużników za opóźnienie terminów opłat	83.720	20.000	3.000	1.435		1.338		1.038	2.000	500	442	1.536	318.713	317.649	114.363	51.207	23.294	65.000		19.883	4.931	10.321	10.508	3.147	23.850	3 648	2.000	4.170		86		
Odsetki od kapitałów własnych	567.163	105.000	3.600	7.699	12.000	7.428	4.500	3.988	1.800	2.000	1.557	509	660.060	462.292	353.554	232.512	75.274	45.000	47.474	9.330	10.000	42.607	6.826	2.499	143	8.056	1.000	1.460	400	74		
Dochody od nieruchomości własnych	9.887					878								26.885		4.092		25.000				4.475										
Różnica kursu papierów własnych	179.111	15.000									1.550	106	814.624	161.752	104.608			20.000	48.818				2.916			2.035	8.270		1.062			
Różnica kursu papierów nabytych zamiast losowania													577.334	17.765	222.351		75.923				1.422	18.057										
Dochody różne i zwrot strat odpisanych	2.426	3.121	88	11.864	7.033	528	121	622	765	188	37	916	22.930	37.282	46.324	3.473	1.999	21.497	545	1.386		1.421	1.183				3.822				578	
Dochody od nieruchomości nabytych w celu uregulowania za- ległości dłużników														260.449		6.194						624			441							
Straty										105													185.497									
Razem	1.805.976	208.121	30.688	36.126	32.009	18.255	10.621	13.450	14.565	6.093	8.871	6.766	3.301.903	1.959.781	905.989	494.432	321.315	284.449	171.586	99.348	34.931	60.656	73.367	216.561	52.519	31.739	11.920	45.371	22.815	14.256	2.747	
Koszty małe zarządu	213.445	90.000	23.000	22.981	19.839	11.211	9.000	9.430	8.000	5.300	5.252	3 969	488.068	468.008	337.490	100.000	149.966	90.000	40.000	55.197	24.145	21.941	31.756	32.566	23.435	17.135		30.224	12.342	10.393	2.216	
Oplaty na rzecz Skarbu Państwa	30.519	6.186		1.866	1.372		500	2.523	800	500	370	1.025	208.915			12.995	14.543	10.000		3.060		6.400	2.212	9								
Różnica kursu na papierach publicznych															29.521	64.550																
Tantyemy personelu służbowego	16 000		1 600	900							350	388		14.130			38.033	7.700				4.000							1.309			
Straty na majątkach nabytych w celu uregulowania zaległości dłużników		10.000											26	328 502	256.988		541	30.000	9.400				104.051	7.230		3.986		5.228				
Różne wydatki i straty		5.000	667				1.078		68	293	1.222	900	4.497	172.209		5.768		92.523		447	3.000		14.821	2.629			6.511	1.641				
Odpisy roczne do kapitału zapasowego	1) 179.441	96.935			5.950	4.736	43	1.297	5.697				2.095.615	571.371		54.044	110.103	36.226	122.186	40.000	7.786	23.839			19.058	14.604	6.615	2.200	3) 3.608			
Odpisy roczne na umorzenie nieruchomości nabytych na włas- ne potrzeby				2) 7.000		750							2.623	3.630	7.769	3.294																
Odpisy roczne na umorzenie kosztów urządzenia i ruchomości Umorzenie strat z lat ubiegłych	400		5.000	285	212	83					116	364			531	915				403		310	187	518	167		107	4.227		255		
Ofiary na powiększenie funduszy przezorności	11.080			464	58						1.479	120		203.259	11.750		3.129						724						95			
Ofiary na utworzenie funduszy użyteczności publicznej													100.000	18.599	16.000		6) 15.000					2.166										
Ofiary na cele publiczne	21.212			2.630	4.578	1.475		200			82				11.950		5.000	3.000				2.000										
Udział dłużników w zyskach	2) 833.879												4) 310.235		220.995	261.006																
Pozostałość zysku na lata następne			421										91.924			4.855							35.515									
Koszty zarządu majątkiem nabytym w celu uregulowania zależ- ności dłużników														180.073						241			2.973	59.127		1.212						
Razem	1.805.976	208.121	30.688	36.126	32.009	18.255	10.621	13.450	14.565	6.093	8.871	6.766	3.301.903	1.959.781	905.989	494.432	321.315	284.449	171.586	99.348	34.931	60.656	73.367	216.561	52.519	31.739	11.920	45.371	22.815	14.256	2.747	

	Bilanse sumaryczne		GRUPY TOWARZYSTW				Bilans sumary- czny za 1909 rok	Bilans sumary- czny za 1906 rok	Zmiany zaszfe po upływie trzech lat
			1-sza	2-ga	3-cia	4-ta			
	suma listów zastawnych w obiegu				31 towa- rzystw	29 towa- rzystw			
	ponad 90 miljonów	10-90 miljonów	2½-10 miljonów	poniżej 2½ miljonów					
12-tu to- warzystw Królestwa Polskiego	19-stu to- warzystw Cesar- stwa Ro- syjskiego	4 towa- rzystwa	5 towa- rzystw	10 towa- rzystw	12 towa- rzystw				
Oplaty dłużników na koszty zarządu	624.942	2.441 320	2.112.407	589.480	246.019	118.356	3.066.262	2.239.731	+ 826.531
Kary dłużników za opóźnienie terminów opłat.	115.009	972.770	834.445	159.501	80.723	13.110	1.087.779	1.008.665	+ 79.114
Odsetki od kapitałów własnych	717.244	1.958.561	2.043.069	505.260	102.760	24.716	2.675.805	2.047.197	+ 628.608
Dochody od nieruchomości własnych	10.765	60.452	36.772	29.092	4.475	878	71.217	54.221	+ 16.996
Różnica kursu papierów własnych	195.767	1.164.085	1.260.095	83.818	4.951	10.988	1.359.852	} 39.622	+ 2.233.082
Różnica kursu papierów nabytych zamiast losowania	—	912.852	817.450	75.923	19.479	—	912.852		
Dochody różne i zwrot strat odpisanych	27.709	142.440	108.962	30.635	22 975	7.577	170.149	101.649	+ 68.500
Dochody od nieruchomości nabytych w celu uregulowania za- ległości dłużników	—	267.708	260.449	6 194	1.065	—	267.708	6.724	+ 260.984
Straty	105	185.497	—	—	185 497	105	185 602	1.919.529	— 1.733.927
Razem	1.691.541	8.105.685	7.473.649	1.479.903	667.944	175.730	9.797.226	7.417.338	+ 2.379.888
Koszty małe zarządu	421.427	1.934.882	1.507.011	469.966	271.995	107.337	2.356.309	1.845.277	+ 511.032
Oplaty na rzecz Skarbu Państwa	45 661	258.134	252.429	30.729	14.919	5.718	303.795	410.214	— 106.419
Różnica kursu na papierach publicznych	—	94.071	29.521	64.550	—	—	94.071	3.319.915	— 3.225.844
Tantyemy personelu służbowego	19.238	65.172	30.130	45.733	6.500	2.047	84.410	14.613	+ 69.797
Straty na majątkach nabytych w celu uregulowania zaległości dłużników	10.000	745.952	585.516	49.941	111.281	9.214	755.952	249.579	+ 506.373
Różne wydatki i straty	9.228	309.515	176.706	103.291	27.033	11.713	318.743	205.998	+ 112.745
Odpisy roczne do kapitału zapasowego	294.099	3.107.255	2.846.427	419.494	111.237	24.196	3.401.354	1.053.705	+ 2.347.649
Odpisy roczne na umorzenie nieruchomości nabytych na wlas- ne potrzeby	7.750	17.316	14.022	3.294	7.000	750	25.066	61.430	— 36.364
Odpisy roczne na umorzenie kosztów urządzenia i ruchomości Umorzenie strat z lat ubiegłych	6.460	7.620	931	915	7.082	5.152	14.080	3.306	+ 10.774
—	—	4.940	—	—	—	4.940	4.940	—	+ 4.940
Ofiary na powiększenie funduszy przezorności	13.201	218.957	226 089	3.129	1.246	1.694	232.158	42.370	+ 189.788
Ofiary na utworzenie funduszy użyteczności publicznej	—	151.765	134.599	15.000	2.166	—	151.765	} 62.486	+ 141.406
Ofiary na cele publiczne	30.177	21.950	33.162	8.000	9.208	1.757	52.127		
Udział dłużników w zyskach	833.879	792.236	1.365.109	261.006	—	—	1.626.115	130.468	+ 1.495.647
Pozostałość zysku na lata następne	421	132.294	91.924	4.855	35.936	—	132.715	—	+ 132.715
Koszty zarządu majątkiem nabytym w celu uregulowania zależ- ności dłużników	—	243 626	180.073	—	62.341	1.212	243.626	17.977	+ 225.649
Razem	1.691.541	8.105.685	7 473.649	1.479 903	667.944	175.730	9.797.226	7.417.338	+ 2 379.888

Biblioteka Szkoły Handlowej
№ 9935
Kupiectwa Łódzkiego

66818